

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**STRANKA IN NJENO ZASTOPANJE –
PRIMERJAVA MED UPRAVNIM IN SODNIMI
POSTOPKI**

Nataša Savarin

Ljubljana, avgust 2011

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

DIPLOMSKO DELO

**STRANKA IN NJENO ZASTOPANJE – PRIMERJAVA MED
UPRAVNIM IN SODNIMI POSTOPKI**

Kandidatka:	Nataša Savarin
Vpisna številka:	04024515
Študijski program:	visokošolski študijski program javna uprava
Mentor:	viš.pred.mag. Iztok Rakar

Ljubljana, avgust 2011

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana Nataša Savarin študentka Univerze v Ljubljani, Fakultete za upravo, Visokošolski študijski program Javna uprava, z vpisno številko 04024515, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: STRANKA IN NJENO ZASTOPANJE – PRIMERJAVA MED UPRAVNIM IN SODNIMI POSTOPKI .

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesečnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo,
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo,
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala: Katarina Pevnik

Ljubljana, avgust 2011

Nataša Savarin

POVZETEK

Diplomsko delo »Stranka in njeno zastopanje – primerjava med upravnim in sodnimi postopki« je delo, ki nam v prvi vrsti prikaže pravne postopke in njihove značilnosti ter predmet prava, ki ga urejajo. Opredeli, kdo so lahko stranke v posameznih postopkih, in temeljne razlike med njimi. Tu govorimo o položaju strank, ki je v največji meri odvisen od tega, kako je sam postopek uveden, pa tudi od postopka samega in področja prava, ki ga pokriva. Vsak postopek je urejen z različnimi področnimi postopkovnimi zakoni in v vsakem je točno določeno, kdo je lahko stranka, njene postulacijske meje, kdo so lahko njeni zastopniki in tudi meje njihovih pooblastil. V določeni fazi postopka in pod zakonsko določenimi pogoji lahko fizične ali pravne osebe nastopajo same, v določenih fazah in postopkih pa le prek zakonitega zastopnika oziroma pooblaščenca. Osnova za to razmejitev pa je odvisna od pogojev, ki jih fizična ali pravna oseba izpolnjuje, in temeljijo na pojmi: »sposobnost biti stranka, pravna in pravdna oziroma opravilna sposobnost in stvarna legitimacija«. Diplomsko delo pojme podrobno opiše in predstavi ter tudi nepoznavalcu tega področja olajša razumevanje razmejitev strank in zastopnikov ter mej njihovega zastopanja bodisi v upravnih bodisi sodnih postopkih.

Ključne besede so: postopek, pravdni postopek, kazenski postopek, upravni spor, predpis, zakon, organ, sodišče, stranka, zastopnik, pooblaščenec, odvetnik.

SUMMARY

THE CLIENT AND HIS REPRESENTATION – COMPARISON OF ADMINISTRATIVE AND JUDICIAL PROCEDURES

The diploma thesis “The client and his representation – comparison of administrative and judicial” in first place, presents legal procedures and the characteristics of such procedures as well as the object of law governing them. It defines who can be clients in individual procedures and the fundamental differences between such clients. The thesis also discusses the position of clients which is, to a large extent, dependent on how the procedure is managed as well as the procedure itself and the area of law it covers. Each procedure is regulated by a different area of procedural law, with each area precisely defining who can be a client, postulative limitations, who can act as a representative and also the limit of competences of representatives. In specific phases of a procedure and under legally prescribed conditions, natural and legal persons may represent themselves while in other phases they may only be procedurally represented via a legal representative or authorisee. This delimitation is dependent on the conditions the natural or legal person must fulfil based upon the concept: “the capacity to be a client, legally and procedurally, capacity to exercise rights and material legitimacy”. The task of this concept is to present and describe in detail and also for those unfamiliar with this area, facilitate the understanding of the delimitation of clients and representatives and the limits of representation, both in administrative and legal procedures.

Keywords: procedure, legal procedure, criminal procedure, administrative dispute, legal regulation, authority, court, client, representative, authorisee, attorney

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA.....	i
POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
KAZALO.....	iv
1 UVOD.....	1
2 UPRAVNI POSTOPEK IN SODNI POSTOPKI.....	2
2.1 SPLOŠNO.....	2
2.2 UPRAVNI POSTOPEK.....	5
2.3 SODNI POSTOPKI.....	7
2.3.1 PRAVDNI POSTOPEK.....	7
2.3.2 NEPRAVDNI POSTOPEK.....	8
2.3.3 KAZENSKI POSTOPEK.....	11
2.3.4 UPRAVNI SPOR.....	14
2.3.5 USTAVNA PRITOŽBA.....	16
3 UDELEŽENCI V POSTOPKIH.....	18
3.1 SPLOŠNO.....	18
3.2 NUJNI UDELEŽENCI ALI PRIMARNI PROCESNI SUBJEKTI.....	18
3.3 MOREBITNI UDELEŽENCI.....	19
3.4 NAKLJUČNI UDELEŽENCI.....	21
4 STRANKE V POSTOPKIH.....	23
4.1 POJEM.....	23
4.1.1 SPOSOBNOST BITI STRANKA.....	24
4.1.1.1 Širitev sposobnosti biti stranka na podlagi zakona.....	26
4.1.1.2 Podeljena sposobnost biti stranka.....	26
4.1.2 OPRAVILNA (POSLOVNA) IN PRAVDNA SPOSOBNOST.....	26
4.1.2.1 Položaj oseb, ki jim poslovna sposobnost formalno ni odvzeta.....	27
4.1.2.2 Procesna sposobnost pravnih oseb.....	28
4.1.3 ŠTVARNA IN PROCESNA LEGITIMACIJA.....	28
4.1.4 ŠTEVILO STRANK V POSTOPKU.....	29
4.1.5 SOSPORNİŠTVO.....	29
4.2 STRANKE V UPRAVNEM POSTOPKU.....	30
4.2.1 STRANSKI UDELEŽENEC ALI INTERVENIENT.....	31
4.2.2 VSTOP OSEBE V UPRAVNI POSTOPEK.....	31
4.3 STRANKE V PRAVDNEM POSTOPKU.....	32
4.4 STRANKE V NEPRAVDNEM POSTOPKU.....	33
4.5 STRANKE V KAZENSKEM POSTOPKU.....	34
4.5.1 SODIŠČE.....	35
4.5.2 DRŽAVNI TOŽILEC.....	36
4.5.3 OŠKODOVANEC OZIROMA ZASEBNI TOŽILEC.....	37
4.5.4 OSUMLJENEC, OBTOŽENEC IN OBSOJENEC.....	38
4.5.5 ZAGOVORNIK.....	39
4.6 STRANKE V UPRAVNEM SPORU.....	41
4.7 SKLEP.....	42
5.1 SPLOŠNO.....	44
5.1.1 ZAKONITI ZASTOPNIKI.....	44

5.1.1.1 Začasni zastopnik	46
5.1.2 POOBLAŠČENCI.....	47
5.1.2.1 Prenehanje zastopanja	50
5.2 SKLEP – PRIMERJAVA ZASTOPNIKOV V RAZLIČNIH POSTOPKIH.....	52
LITERATURA.....	57
VIRI.....	58

KAZALO PONAŽORITEV

KAZALO TABEL

Tabela 1:UDELEŽENCI V POSTOPKU	22
Tabela 2: ZASTOPNIKI	52

1 UVOD

Vsebino diplomskega dela predstavlja več tematik, ki so lahko posamično še podrobneje obrazložene, zato so zaradi širine obravnavanih področij posamezni deli diplomskega dela bolj splošno opisani in samo diplomsko delo ne gre v podrobnosti. Že v prvem delu diplomskega dela, ki govori o postopkih, delo najprej prikaže pravne postopke na splošno in opredeli postopkovno pravo. V nadaljevanju poskuša opraviti razmejitev med upravnim in sodnimi postopki tako, da pri vsakem označi najpomembnejše značilnosti in razlike ter opredeli temeljne pravne vire, ki jih urejajo. Nadalje so v diplomskem delu naštet in opisani udeleženci posameznega postopka, ki so v različnih postopkih lahko različno poimenovani; stranke, subjekti, udeleženci ..., in njihova udeležba pri različnih postopkih. Tretje poglavje pa nazorno opredeli stranke v postopku in prikaže, kdo je lahko stranka v posameznem postopku, katere sposobnosti mora imeti, njen položaj in pravice ter temelj, iz katerega izhajajo razlike glede položaja. Zastopnikom je namenjeno četrto poglavje diplomskega dela, ki govori o zakonitih zastopnikih in zastopnikih po pooblastilu oziroma pooblaščenih. Diplomsko delo se zaključi s sklepno primerjavo postopkov in subjektov, ki sodelujejo v njih, ter z ugotovitvami, na kakšen način in kdaj je oseba upravičena uveljavljati svoj pravni interes oziroma zaščititi svojo pravno korist.

2 UPRAVNI POSTOPEK IN SODNI POSTOPKI

2.1 SPLOŠNO

Postopkovno pravo je pravna panoga, ki zajema sodne in druge postopke (npr. upravnega), v katerih se odloča o pravicah in dolžnostih strank v konkretnih pravnih zadevah. Sestavljajo ga pravna pravila in pravna načela o organizaciji in načinu delovanja pristojnih organov v posameznih vrstah postopka. Pravila postopkov so tehnično zelo izdelana, nadrobna in povečini kogentne narave. Procesno pravo (formalno, procesualno, postopkovno) je pravo, ki ureja postopanje ali ravnanje pravnih subjektov pri odločanju o njihovih pravicah in dolžnostih. Vsaka pravna panoga je pokrita z ustreznim procesnim pravom (po Pavčniku, 2007, str. 580).

Tiste pravice in pravne koristi, ki so določene v materialnih predpisih, lahko pridobi tisti subjekt, ki to želi, vendar mora izpolnjevati v teh predpisih za to določene pogoje. Tudi obveznosti, ki izhajajo iz materialnih predpisov, so lahko naložene le subjektom, katerim glede na določbe materialnih predpisov tudi gredo. V vsakem konkretnem primeru pa je treba na ustrezen način in po določenem postopku jasno in nedvoumno ugotoviti, ali pravica oziroma obveznost obstaja, in o njej tudi odločiti. Izvesti je treba predpisani postopek, v katerem je treba opraviti določena procesna dejanja, ki so med seboj povezana, urejena in si sledijo v določenem zaporedju in pri katerih sodelujejo različni udeleženci, ki tvorijo poseben, s posebnimi predpisi urejen pravni postopek. Ta dejanja, njihov potek in sosledje pa urejajo procesni predpisi. V različnih pravnih postopkih sodelujejo različni udeleženci, ki imajo v različnih postopkih drugačno vlogo in drugačen položaj in s tem tudi različne pravice in dolžnosti. Tudi dejanja, ki jih udeleženci postopka opravljajo, so v posameznih postopkih in glede na vrsto udeleženca različna in njihove pravne posledice so različne. Pravni postopek tako predstavlja sosledje pravno urejenih dejanj različnih udeležencev postopka, ki jih je treba opraviti, da bi pristojni organ lahko ugotovil in tudi meritorno odločil, ali določenemu subjektu pripada neka pravica, korist ali mu naložil določeno obveznost, ki je določena v materialnih predpisih. Procesni predpisi so tisti predpisi, ki procesni postopek, v katerem se ugotavlja, ali obstajajo pogoji in okoliščine, ki so potrebne za priznanje pravic in pravnih koristi oziroma za naložitev obveznosti posameznim, točno določenim subjektom, urejajo. Ti predpisi določajo način uveljavljanja pravic, pravnih koristi in obveznosti, ki so določene v materialnih predpisih, in pravice in dolžnosti, ki jih imajo posamezni subjekti pri dejanjih, ko želijo uveljaviti svoje pravice ali pa preprečiti naložitev obveznosti, za katere menijo, da jim ne gredo, ali pa poskušajo zavarovati svoje pravice oziroma pravne koristi, da pri odločanju o pravicah in obveznostih drugih ne bi bile prizadete. Procesni predpisi pa ne urejajo le pravic, dolžnosti in dejanj strank v postopku, ampak tudi pravice, dolžnosti in dejanja pristojnih državnih in drugih pristojnih organov, ki v posameznem postopku ugotavljajo in odločajo, ali so izpolnjeni pogoji za priznanje določenih pravic oziroma naložitev določenih obveznosti posameznim subjektom postopka (MJU, 2011).

Različne pravne panoge imajo predpisane različne postopke, ki so prilagojeni posebnostim in značilnostim določenega pravnega področja, ki ga urejajo. Kazensko pravo pokriva kazenski postopek, civilno pravo pravdni postopek in upravno pravo upravni postopek.

Že pred oziroma ob sami uvedbi postopka, v katerem naj se odloči o posameznem pravnem razmerju, je treba najprej razrešiti vprašanje, ali sodi zadeva v upravni postopek odločanja ali pa gre za zadevo, o kateri naj se odloči v različnih sodnih postopkih. Od tega, ali zadeva sodi v upravni ali sodni postopek oziroma v katere od podvrst teh postopkov sodi, so v precejšnji meri odvisne tudi značilnosti uvedbe in vodenja postopka (po Kerševanu, 2007, str. 50).

Kadar se odloča o upravnih stvareh (torej, ko gre za odločanje o pravici, obveznosti ali pravni koristi fizične ali pravne osebe oziroma druge stranke na področju upravnega prava), so pravila vseh teh postopkov urejena predvsem z Zakonom o splošnem upravnem postopku (v nadaljevanju: ZUP¹). Po ZUP morajo postopati vsi upravni in drugi državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, kadar v upravnih stvareh, neposredno uporabljajoč predpise, odločajo o pravicah, obveznostih ali pravnih koristih posameznikov, pravnih oseb in drugih strank (1. odst. 1. čl. ZUP). Le posamezna vprašanja upravnega postopka so lahko za določeno upravno področje v posebnem zakonu urejena drugače, če je za postopanje na takem posebnem upravnem področju to potrebno – tak je npr. primer davčnega postopka, katerega posebna pravila so urejena v Zakonu o davčnem postopku (v nadaljevanju ZdavP-2²).

Za posebne upravne postopke velja načelo subsidiarnosti, kar pomeni, da se tudi v teh posebnih upravnih postopkih postopa po določbah ZUP, razen glede tistih postopkovnih vprašanj, ki so za posamezno področje drugače urejena v posebnem zakonu (3. čl. ZUP).

2. čl. Ustave Republike Slovenije³ določa, da je Slovenija pravna država. V 23. členu pa je določeno, da ima vsakdo pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodi mu lahko samo sodnik, ki je izbran po pravilih, vnaprej določenih z zakonom in sodnim redom.

Sodni postopki pa se delijo predvsem na dve osnovni vrsti, to je na kazenski postopek, ki ga ureja Zakon o kazenskem postopku (v nadaljevanju ZKP⁴) ter na civilne postopke.

1 Zakon o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 80/99, 70/00, 52/02, 73/04, 119/05, 24/06, 105/06ZUS51, 126/07, 65/08)

2 Zakonu o davčnem postopku (Uradni list RS, št. 117/2006, 24/2008-ZDDKIS, 125/2008, 20/2009-ZDoh-2D, 47/2009; Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.), 110/2009 (1/2010 popr.), 43/2010, 97/2010, 13/2011-UPB4)

3 Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 331/915I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06)

4 Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 8/2006, 73/2008; Odl. US: U-I-6/08-12, Up-

V okviru civilnih postopkov sta najznačilnejša pravnici postopek in nepravdni postopek. Pravdni postopek ureja Zakon o pravnem postopku (v nadaljevanju ZPP⁵), ki temelji na sporu med več pravnimi subjekti in nepravdnim postopkom. Pravdni postopek se začne z vložitvijo tožbe (179. čl. ZPP), pravda pa začne teči z vročitvijo tožbe toženi stranki, zaključni pa se s sodbo, s tem, da ima tožnik ves čas pravico, da umakne zahtevek in s tem ustavi postopek, torej je potek postopka prepuščen volji tožeče stranke. Stranke lahko prosto razpolagajo z zahtevki, ki so jih postavile v postopku, lahko se odpovejo svojemu zahtevku, pripoznajo nasprotnikov zahtevkov in se poravnajo. Sodišče pa ne prizna razpolaganja zahtevka stranke, ki nasprotuje prisilnim predpisom in ki nasprotuje moralnim pravilom. Če med postopkom ne pride do umika ali poravnane, mora sodišče odločiti s civilno sodbo (3. čl. ZPP). Nepravdni postopek je eden od civilnih postopkov in ga ureja Zakon o nepravdnem postopku (v nadaljevanju ZNP⁶). Ta zakon določa pravila postopka, po katerih redno sodišče obravnava osebna stanja, družinska in premoženjska razmerja ter druge zadeve, za katere je s tem ali z drugim zakonom določeno, da se rešujejo v nepravdnem postopku. Določbe tega zakona se uporabljajo tudi v drugih zadevah, ki jih obravnava redno sodišče, za katere z zakonom ni izrecno določeno, da se obravnavajo v nepravdnem postopku, če jih glede na njihovo naravo ni mogoče obravnavati v kakem drugem postopku. Splošne določbe tega zakona veljajo za vse nepravdne postopke, če s tem ali z drugim zakonom ni drugače določeno (1. čl. ZNP).

V tem postopku sodišče odloči o določeni pravici, o dediščini, o razdelitvi premoženja, sodišče lahko razglasi pogrešanega za mrtvega.

ZNP ne ureja nepravdnega postopka popolno, temveč vsebuje samo pravila, ki se razlikujejo od pravil pravnega postopka, zato se v skladu s 37. čl. ZNP v nepravdnih postopkih smiselno uporabljajo določbe ZPP, če z ZNP ali drugim zakonom ni določeno drugače. A je že na prvi pogled mogoče ugotoviti, da strožja ureditev pravil v pravnem postopku ne ustreza vedno načelom in ciljem nepravdnega postopka, zato ostaja odprto vprašanje, kaj v bistvu pomeni smiselna uporaba ZPP (po Rijavcu in drugi, 2009, str. 34).

Kakor v pravosodju, tako tudi v primeru uprave lahko dokažemo, da gre za individualizacijo in konkretizacijo zakonov – torej uporaba materialnih predpisov na

1198/05-11, Up-786/06-8, 88/2009; Odl. US: Up-3871/07-26, U-I-80/09-26)

5 Zakon o pravnem postopku (Uradni list RS, št. 26/1999, 83/2002; Skl. US: U-I-21/02-6, 96/2002, 12/2003-UPB1, 58/2003; Odl. US: U-I-255/99-28, 73/2003; Skl. US: U-I-137/00-21, 2/2004, 2/2004-ZDSS-1 (10/2004 popr.), 36/2004-UPB2, 69/2005; Odl. US: U-I-145/03-9, 90/2005; Odl. US: Up-258/03-14, U-I-74/05, 43/2006; Odl. US: U-I-55/04-10, Up-90/04-15, 69/2006; Odl. US: Up-236/04-16, U-I-314/06, 52/2007, 73/2007-UPB3, 101/2007; Odl. US: Up-679/06-66, U-I-20/07, 102/2007; Odl. US: Up-2089/06-31, U-I-106/07, 45/2008-ZArbit, 45/2008, 62/2008; Skl. US: U-I-275/06-7, Up-811/07-7, 111/2008; Odl. US: U-I-146/07-34, 116/2008; Skl. US: U-I-253/07-6, Up-2118/06-6, 121/2008; Skl. US: U-I-279/08-8, 47/2009; Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.), 57/2009; Odl. US: U-I-279/08-14, 12/2010; Odl. US: U-I-164/09-13, 49/2010; Odl. US: U-I-8/10-10, 50/2010; Odl. US: U-I-200/09-14, 107/2010; Odl. US: U-I-161/10-12)

6 Zakon o nepravdnem postopku (Uradni list RS, št. 30/1986 (20/1988 popr.), 87/2002-SPZ, 131/2003; Odl. US: U-I-60/03-20, 77/2008-ZDZdr)

konkretnih primerih. Upravni in pravosodni aparat poskušata služiti državnemu smotru na enak način in z enakim namenom, da so državljani pravno zavezani in da se vedejo tako, kot je v družbi zaželeno. Ni bistvene razlike, ali s tem ščitimo človekovo čast, zagotavljamo varnost, zaščitimo lastnino (po Kelsnu, 2005, str. 72).

Glede na zgoraj predstavljeno osnovno delitev, ko na upravnem področju postopke ureja predvsem ZUP, na področju sodnih postopkov pa so to predvsem ZKP, ZPP in ZNP, bo diplomsko delo predstavilo značilnosti posameznih postopkov, vrste strank oziroma udeležencev in zastopnikov v posameznih postopkih, njihov položaj v postopku, meje njihovega zastopanja in njihove pooblaščenice. Postopek z ustavno pritožbo bo zaradi svoje specifičnosti predstavljen le okvirno in tudi udeleženci in stranke v teh postopkih ter njihovi zastopniki ne bodo posebej obravnavani.

2.2 UPRAVNI POSTOPEK

Upravni postopek je natančno določen potek ravnanj, sestavljen iz procesnih institutov, ki predstavljajo neko zaporedje dejanj v postopku. Sama dejanja morajo potekati po vnaprej natančno določenih pravilih. Le tako dosežejo ta dejanja njihov namen, to je vzpostavitev upravnopravnega razmerja. Upravni postopek služi stranki za varstvo njenih pravic in koristi v razmerju do uprave. Upravi pa daje procesno orodje za uveljavitev obveznosti do stranke. Procesnih pravil, ki jih določa upravni postopek, se morajo držati tako stranke kot organi odločanja (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 18).

Sami materialni predpisi vsebujejo določila o pravicah in obveznostih ter vsebinah pravnih razmerij, ki se na njihovi podlagi ustanavljajo, spreminjajo oziroma ukinjajo. To so določila o pravnih koristih, obveznostih oziroma dolžnostih posameznikov ter organizacij na različnih upravnih področjih. Ampak že vnaprej določeni materialni predpisi lahko v resnici zaživijo v konkretnem primeru le z izdajo posamičnega upravnega akta. Ta pa je lahko izdan v upravnem postopku, kjer organi odločanja (upravni organi) po točno določenem postopku v konkretni zadevi odločajo o pravicah, obveznostih in pravnih koristih strank na posameznem upravnem področju (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 19).

Upravni postopek je sistem pravil postopka, ki ga pri nas predpisuje zakon – ZUP. Določena vprašanja postopka, ki so večinoma tehnične narave, so urejena tudi s podzakonskimi predpisi (določbe glede vročanja, identifikacije strank ...). Zakon o splošnem upravnem postopku je splošni postopkovni predpis, ki se uporablja v upravnih zadevah in določa postopek ter način odločanja praviloma v vseh upravnih zadevah, razen v tistih, ki so zaradi specifik urejene drugje. Vsebuje vsa potrebna pravila glede vodenja postopka in odločanja o upravnih stvareh (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 20). Zakon je razdeljen na šest delov. V prvem delu zakon vsebuje splošne določbe, ki veljajo za celoten postopek. Ta del govori o temeljnih načelih postopka, o pristojnosti, o tem, kdo je stranka v postopku, in o njenem zastopanju, o jeziku, ki se uporablja v postopku, o občevanju strank in organov, o vročanju, o rokih in narokih, o institutu vrnitve v prejšnje

stanje, o vzdrževanju reda med postopkom in o stroških postopka. Drugi del obravnava postopek na prvi stopnji; začetek postopka, zahtevki strank, postopek do izdaje odločbe, postopek dokazovanja, odločba ali sklep. Tretji del zakona govori o pravnih sredstvih (rednih in izrednih). ZUP pozna pet izrednih pravnih sredstev (po Jerovšku, 2007, str. 147):

- obnova postopka (uporabi se lahko, ko je odločba vsaj dokončna ali je že pravnomočna);
- sprememba ali odprava odločbe v zvezi z upravnim sporom (uporabi se lahko, ko je odločba dokončna);
- odprava in razveljavitev odločbe po nadzorstveni pravici (odpravi se lahko takoj po izdaji ali vročitvi že prvostopenjske odločbe);
- izredna razveljavitev (uporabi se lahko, ko postane odločba izvršljiva);
- ničnost odločbe (uporabi se lahko kadarkoli po izdaji odločbe na prvi ali drugi stopnji).

Četrty del obravnava izvršbo. Peti del vsebuje določila glede postopka izvajanja nadzora nad uporabo ZUP in posebnim upravnim postopkom. Šesti del je sestavljen iz končnih določb in vsebuje določila o izvajanju zakona (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 32–33).

Po ZUP se postopa (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 50–51):

- Če gre za upravno zadevo, to pomeni, da je s predpisom določeno, da organ v neki zadevi vodi upravni postopek, odloča v upravnem postopku in izda upravno odločbo, oziroma, če iz same narave zadeve izhaja, da gre za varstvo javnega interesa. Upravna zadeva je pravica, obveznost ali pravna korist, določena z materialnim upravnim predpisom. Mora biti konkretna in v njej mora biti izraženo varstvo javnega interesa.
- Če gre za neposredno uporabo predpisov. To pomeni, da se izvede primerjava med abstraktno normo in dejanskim konkretnim primerom in se tako ugotovijo pogoji za odobritev, zavrnitev ali naložitev neke pravice ali obveznosti v konkretni upravni zadevi.
- Če gre za odločanje o pravicah, obveznostih ali pravnih koristih posameznikov, pravnih oseb ali drugih strank. Za upravni postopek je značilna avtoritativnost. To pomeni, da je organ v primerjavi s stranko v boljšem položaju, ker nastopa kot nosilec oblasti enostransko in neenakopravno kot na primer stranke v pravdnem postopku. Druga značilnost upravnega postopka je pravno učinkovanje. To pomeni, da so odločitve v upravnem postopku zavezujoče in pravno varovane bodisi glede pridobljenih pravic bodisi glede obveznosti.

Organi, ki morajo odločati po ZUP, so določeni v 1. členu ZUP:

- upravni in drugi državni organi (ministrstva, organi v sestavi ministrstev, upravne enote in druge območne enote);
- organi samoupravnih lokalnih skupnosti (občinska uprava, župan);
- nosilci javnih pooblastil (agencije, zbornice, javna podjetja, javni zavodi).

Po ZUP pa lahko postopajo še drugi državni organi in izvajalci javnih služb, kadar jim zakon izrecno daje tako pristojnost (gospodarske javne službe, šole, muzeji, bolnišnice, drugi zavodi).

2.3 SODNI POSTOPKI

Vsaka pravna panoga ima točno določen in dodelan postopek, kako prek strogo določenih pravil ravnanja sodišča in strank v postopku pravno veljavno izkazati obstoj neke pravice ali dolžnosti s konkretnim pravnim aktom. Sodni postopki se delijo na:

- kazenski postopek;
- civilni postopek.

V okviru civilnega postopka ločimo pravnici in nepravdnici postopek.

2.3.1 PRAVDNI POSTOPEK

Pravdnici postopek je skupek pravnici norm, ki urejajo sodno uveljavljanje pravic, ki posamezniku pripadajo iz civilnopravnega razmerja. Pokriva del civilnega prava, ki je celota pravnici pravil in načel, ki urejajo osebna in premoženjska razmerja, v katerih so pravni subjekti prirejani (enakopravni) in avtonomni. Pravila civilnega prava so povečini dispozitivne narave (po Pavčniku, 2007, str. 569).

Civilni pravdnici postopek je urejen v ZPP, ki v 1. čl. določa, da ta zakon določa pravila postopka, po katerih sodišče obravnava in odloča v sporih iz osebnih in družinskih razmerij, ter v sporih iz premoženjskih in drugih v civilnopravnih razmerij fizičnih in pravnici oseb, razen če so kateri od navedenih sporov po posebnem zakonu v pristojnosti specializiranega sodišča ali drugega organa.

Sodišče je pri svojem delu vezano na ustavo in zakone, kar zagotavlja zakonitost v širšem pomenu. Zakonitost v ožjem pomenu besede pa se uresničuje v civilnem pravdnem postopku, s katerim so urejena vsa dejanja bodisi sodišča bodisi strank v postopku. Vendar v postopku vseeno obstaja določena avtonomija sodišča in strank. Avtonomija sodišča se kaže predvsem na glavni obravnavi, kjer sodišče odloča predvsem na podlagi smotrnosti, o dopustnosti in nedopustnosti določenih procesnih dejanj strank. Strankina avtonomija je vsekakor prisotna v manjši meri, lahko pa se manifestira s sklenitvijo pogodbe o arbitraži in s tem izključitvijo pristojnosti rednega sodišča, dogovorom o krajevni pristojnosti ali izrecnim sporazumom strank. Civilni pravdnici postopek ima za namen ureditev civilnega spora in izdajo avtoritativne odločitve o spornem razmerju ali pravici. Njegov cilj pa je ponuditi strankam uspešno obliko za varstvo njihovih materialnih pravic in s tem varovati njihove individualne interese, zagotoviti uveljavitev pravnega reda s pravili določene ekonomske in politične družbene ureditve ter tako zagotoviti uveljavitev javnih interesov (po Udetu in drugi, 2005, str. 25–26).

79. čl. ZPP določa, da se pravdni postopek vedno začne s tožbo tožeče stranke, to je aktivno legitimirane stranke, ki zahteva sodno varstvo. Tožbeni zahtevek, katerega vsebina je določena v 1. odst. 180. čl. ZPP, je uperjen zoper toženo stranko, to je pasivno legitimirano stranko.

2.3.2 NEPRAVDNI POSTOPEK

Nepravdni postopek je civilni sodni postopek odločanja. Bistvene nepravdne postopke ureja Zakon o nepravdnem postopku. Ta zakon določa pravila postopka, po katerih redno sodišče obravnava osebna stanja, družinska in premoženjska razmerja ter druge zadeve, za katere je s tem ali z drugim zakonom določeno, da se rešujejo v nepravdnem postopku. Določbe tega zakona se uporabljajo tudi v drugih zadevah, ki jih obravnava redno sodišče, za katere z zakonom ni izrecno določeno, da se obravnavajo v nepravdnem postopku, če jih glede na njihovo naravo ni mogoče obravnavati v kakem drugem postopku (1. in 2. odst. 1. čl. ZNP).

Zakon o nepravdnem postopku je bil sprejet junija 1986 kot republiški zakon z namenom, da zajame vse nepravdne postopke in da bi drugi zakoni le izjemoma določali postopkovne posebnosti. Zakon o nepravdnem postopku pri svojem odločanju uporabljajo sodišča, ki morajo z ustavo izpolnjevati določene pogoje:

- neodvisnost (stvarna, osebna in organizacijska);
- nepristranskost, delovanje na podlagi ustave in zakona, javnost sojenja (odprtost, dostopnost javnosti);
- zagotovitev enakega varstva pravic (vsakemu udeležencu, ki želi uveljaviti nek interes ali pravico, je treba omogočiti besedo in odgovore na izjave drugih udeležencev postopka);
- pošteno sojenje (nobena stranka v postopku ne sme biti zapostavljena ali v nasprotju z drugo stranko nedopustno obremenjena);
- kontradiktornost (čeprav ustna obravnava ni obvezna, se zaslišanja opravijo lahko tudi pisno, udeleženci pa morajo v vsakem primeru imeti možnost, da se izjavijo o izjavah drugih udeležencev v postopku);
- pritožbena odločba ne sme privedi do slabšega položaja pritožnika (*reformatio in peius*);
- pravična in v primernem roku izrečena odločitev (država s posebnimi ukrepi zagotavlja odločanje brez nepotrebnega odlašanja).

Splošni del zakona vsebuje samo procesne določbe, posebni del pa tudi materialne (po Šinkovcu in drugi, 2003, str. 19–24).

Vendar v ZNP niso urejeni naslednji nepravdni postopki (po Rijavcu in drugi, 2009, str. 16):

- zapuščinski postopek, ki ga ureja Zakon o dedovanju (v nadaljevanju ZD⁷);

7 Zakonu o dedovanju (Uradni list SRS, št. 15/1976, 23/1978; Uradni list RS, št. 17/1991-I-ZUDE,

- zemljiškoknjižni postopek, ki je urejen v Zakonu o zemljiški knjigi (v nadaljevanju ZK-1⁸);
- registrski postopek, ki je urejen v Zakon o sodnem registru (v nadaljevanju ZSReg⁹);
- postopek sodnega imenovanja člana nadzornega sveta, če družbeniki o njem ne morejo doseči večine; postopek sodnega imenovanja člana uprave, če člani nadzornega sveta o njem ne morejo doseči večine; postopek za odvzem upravičenja za vodenje poslov ter postopek za posredovanje informacij, ki jih ureja Zakon o gospodarskih družbah (v nadaljevanju ZGD-1¹⁰);
- nastanek etažne lastnine s sodno odločbo; ureditev razmerij; delitev solastnine; mejni spor; ustanovitev nujne poti, ki so urejeni s Stvarnopravnim zakonikom (v nadaljevanju SPZ¹¹);
- postopek odvzema roditeljske pravice; odvzem poslovne sposobnosti; konkretni ukrepi glede izvajanja roditeljske pravice; vzgoja, varstvo in preživljanje otrok; ko se odloča skupaj s stiki, je urejen z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR¹²);
- postopek imenovanja upravnika v večstanovanjski hiši; odločanje o tem, kateri najemnik ostane v stanovanju po razvezi zakonske zveze, prenehanju zunajzakonske skupnosti in smrti; nesoglasja glede plačila in vzdrževanja ureja Stanovanjski zakon (v nadaljevanju SZ-1¹³);
- postopek razlastitve (razlastitev poteka v 2 fazah; odločitev v upravnem postopku in določitev denarnega nadomestila v nepravdnem postopku) je urejen v Stanovanjskem zakonu;
- insolventni postopki, ki so urejeni v Zakonu o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (v nadaljevanju ZFPPIPP¹⁴);
- postopek pred notarjem;

13/1994-ZN, 40/1994; Odl. US: U-I-3/93-17, 82/1994-ZN-B, 117/2000; Odl. US: U-I-330/97-28, 67/2001, 83/2001)

8 Zakonu o zemljiški knjigi (Uradni list RS, št. 58/2003; Uradni list RS, št. 37/2008-ZST-1, 45/2008, 28/2009, 79/2010; Odl. US: U-85/09-8, 25/2011)

9 Zakon o sodnem registru (Uradni list RS, št. 13/1994 91/2005, 111/2005; Odl. US: U-I-212-03-14, 114/2005-UPB1, 42/2006-ZGD-1 (60/2006 popr.), 33/2007, 54/2007-UPB2, 65/2008, 49/2009)

10 Zakon o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. (60/2006 popr.) 26/2007-ZSDU-B, 33/2007-ZSReg-B, 67/2007-ZTFI (100/2007 popr.), 10/2008, 68/2008, 23/2009; Odl. US: U-I-268/06-35, 42/2009, 65/2009-UPB3, 83/2009; Odl. US: U-I-165/08-10, Up-1772/08-14, Up-379/09-8, 33/201142/2006)

11 Stvarnopravni zakonik (Uradni list RS, št. 87/2002, 18/2007, Skl. US: U-I-70/04-18)

12 Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list SRS, št. 15/1976 30/1986-ZNP (20/1988 popr.), 1/1989, 14/1989; Uradni list RS, št. 13/1994-ZN, 82/1994-ZN-B, 29/1995-ZPDF, 26/1999-ZPP, 60/1999; Odl. US: U-I-273/98, 70/2000-ZZNPOB, 64/2001, 110/2002-ZIRD, 42/2003; Odl. US: U-I-312/00-40, 16/2004, 69/2004-UPB1, 101/2007; Odl. US: U-I-328/05-12, 122/2007; Odl. US: U-I-11/07-45 ZZZDR)

13 Stanovanjski zakon (Uradni list RS, št. 69/2003 18/2004-ZVKSES, 47/2006-ZEN, 9/2007; Odl. US: P-31/06-4, 18/2007; Skl. US: U-I-70/04-18, 45/2008-ZVETL, 57/2008, 90/2009; Odl. US: U-I-128/08-23, Up-933/08-18, 62/2010-ZUPJS)

14 Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (Uradni list RS, št. 126/2007, 40/2009, 59/2009, 52/2010, 106/2010, 26/2011, 47/2011)

- nepravdni postopki po Zakonu o arbitraži (v nadaljevanju ZArbit¹⁵);
- in še nekateri drugi.

V vseh nepravdnih postopkih pa se za vsa vprašanja, ki niso urejena z zgoraj navedenimi zakoni, smiselno uporabljajo določbe zakona o pravnem postopku (37. člen ZNP).

Postopek se začne na predlog zainteresirane stranke – udeleženca postopka (*iurisdictio voluntaria*) ali po uradni dolžnosti (*iurisdictio voluntaria officiosa*). Pri prvih je predlog stranke predpostavka za začetek postopka. Kdo je upravičeni predlagatelj, sodišče razbere iz zakona za posamezen postopek posebej. Po uradni dolžnosti začne sodišče postopek, čim izve, da so za to podani pogoji. V večini primerov na pobudo, opozorilo, prijavo ... javnih organov, društev, državnih organov. Na njihovi podlagi sodišče samo razsodi, ali začne postopek ali ne (2. čl. ZNP).

Razmejitev med pravnim in nepravdnim postopkom

Težko je določiti mejo med pravnim in nepravdnim postopkom, ker je le-ta precej zabrisana. Čeprav v nepravdnem postopku posamezniki udeležajo svoje pravice, ki jih imajo na podlagi materialnega prava, je po nekaterih teorijah bistvena razlika med nepravdnim in pravnim postopkom v tem, da se v nepravdnem postopku ne rešujejo sporne zadeve. Te se rešujejo v pravnem postopku, kot to razlaga teorija spornega predmeta.

Teorija spora govori, da je nepravdni postopek nesporni postopek, kjer ni nobenega spora med strankama (zemljiškoknjižni, registrski, zapuščinski), ali pa, če že obstaja, je v skupnem interesu, da se ga uredi. V pravnem postopku pa naj bi bila odločitev za eno stranko vedno ugodna ter za drugo neugodna.

Po teoriji strank oziroma udeležencev v postopku naj bi v pravnem postopku nastopale stranke z nasprotnimi interesi, v nepravdnem pa udeleženci, ki zahtevajo izdajo odločbe v korist vseh udeležencev. Razlika je terminološka, pa tudi konceptualna (vsebinska). V pravnem postopku imamo vedno dve stranki z nasprotujočimi si interesi. Čeprav imamo sospornike, je še vedno prisoten koncept dveh strank. V nepravdnem postopku ni koncepta dveh strank – niso vedno prisotni nasprotujoči si interesi, stranka je lahko le ena (npr. postopek za prisilno hospitalizacijo duševno bolnih, zemljiškoknjižni postopek ...) ali si udeleženci postopka želijo isto (npr. zapuščinski postopek). Vendar je iz vsebine ZNP mogoče razbrati, da je predmet nepravdnega postopka tudi postopek za ureditev meje ali na primer postopek za dovolitev nujne poti, v katerih po naravi stvari obstajajo udeleženci z nasprotnimi interesi, in tak postopek potem pomeni tudi obliko reševanja spora.

Po teoriji namena naj bi se pravna razmerja v nepravdnem postopku ustanavljala,

15 Zakon o arbitraži (Zarbit); (Uradni list RS, št. 45/2008)

spreminjala oziroma ukinjala, kar pomeni, da bi nepravdno sodišče izdajalo predvsem konstitutivne odločbe. V pravnem postopku pa naj bi sodišče izdajalo predvsem deklaratorne odločbe, s katerimi se ugotavljajo pravice in pravna razmerja.

Teorija prevencije in represije pa govori, da je pravnih postopek po naravi represiven, saj stranka v njem zahteva sodno varstvo zaradi pravne kršitve, sodišče pa reagira na že storjeno kršitev. Nepravdni postopek pa je preventiven – država naj pravno poseže v določeno razmerje z namenom, da v prihodnosti ne bi nastali spori in da se zagotovi pravna varnost in jasnost (npr. zapuščinski postopek – da ne bi prišlo do spora med dediči, upniki; zemljiškooknjižni postopek – jasnost).

Pozitivistična teorija je tista, ki razjasnjuje nejasnosti v zvezi z razmejitvijo, kdaj se določena zadeva obravnava v nepravdnem postopku. Ta teorija govori o tem, da se v nepravdnem postopku obravnavajo zadeve, za katere zakon tako določa.

Oba postopka sta civilnopravna. Pravni postopek pa ostaja temeljna oblika varstva civilnih pravic (po Rijavcu in drugi, 2009, str. 13–14).

2.3.3 KAZENSKI POSTOPEK

Kazensko pravo je kot pravna disciplina celota pravnih pravil in pravnih načel, ki opredeljujejo kazniva dejanja, določa, katera človeška dejanja so kazniva, kazensko odgovornost in kazenske sankcije ter ob kakšnih pogojih se le-te lahko izrečejo storilcem kaznivih dejanj. Materialno kazensko pravo se uresničuje s kazenskim procesnim pravom. Kazensko procesno pravo ureja postopek, pristojnosti, dolžnosti in pravice vseh udeležencev kazenskega postopka (organi kazenskega pregona, pravosodje, obdolženci, zagovorniki, priče, izvedenci ...). Ima zelo pomembno vlogo s stališča garantne funkcije, saj so prav procesne določbe najmočnejša ovira za zlorabe materialnega prava na račun temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Kazensko pravo je povezano z vsemi drugimi pravnimi panogami. Temeljna načela kazenskega prava so načela človekovega dostojanstva in humanosti. Splošni del predstavljajo načela in pravna pravila. Posebni del kazenskega prava pa je sestavljen iz opisov posameznih kaznivih dejanj (po Pavčniku, 2007, str. 578).

Kazenski postopek predstavlja sistem sistematično opravljenih in pravno normiranih dejanj določenih državnih organov (policije, državnega tožilstva in sodišča) in nekaterih drugih oseb (oškodovanca kot tožilca in zasebnega tožilca) ter obdolženca, ki se opravijo, če je podana določena stopnja verjetnosti (utemeljeni sum), da je bilo kaznivo dejanje storjeno, in ta dejanja so usmerjena k odločitvi (sodbi) o obstoju domnevnega kaznivega dejanja. Gre za vzpostavitev razmerja med dolžnostno korelativnostjo med državnimi organi, ki sodelujejo v kazenskem postopku zaradi varstva človekovih pravic v njem, ter tistimi pravno varovanimi interesi, ki jih posameznim udeležencem v kazenskem postopku priznava zakon kot pravice (po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 186–187).

Dejanja organov (sodišče, državni tožilec, organ za notranje zadeve) in drugih oseb (obdolženec, priča, oškodovanec, zagovornik itd.) so pravno normirana in jim pravimo procesna dejanja (procesno dejanje je voljno dejanje aktivnega ali pasivnega procesnega udeleženca z določenim procesnim učinkom in je normirano s procesnim pravom). Prav tako so normirana tudi razmerja med državnimi organi, ki delujejo v kazenskem postopku, in državljanji, ki v takem postopku sodelujejo. Torej kazenski postopek ni samo skupek pravno normiranih dejanj, ampak tudi pravno normiranih razmerij, ki nastajajo, se razvijajo in spreminjajo ter prenehajo zaradi delovanja med udeleženci v postopku. Ta razmerja imenujemo kazensko procesna razmerja (po Požarju, 1999, str. 17–18).

V 19. čl. ZKP določa, kako se uvede kazenski postopek, in sicer v 1. alineji navaja, da se kazenski postopek uvede na zahtevo upravičenega tožilca. V 2. alineji pa, da je za dejanja, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti, upravičeni tožilec državni tožilec, za dejanja, za katera se preganja na zasebno tožbo, pa je upravičeni tožilec zasebni tožilec. 3. alineja 19. čl. ZKP govori, da če državni tožilec spozna, da ni razlogov za uvedbo ali za nadaljevanje kazenskega postopka, lahko stopi na njegovo mesto oškodovanec kot tožilec ob pogojih, ki so določeni s tem zakonom.

Temeljne vrste kazenskega postopka so:

1. Redni ali splošni kazenski postopek za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen nad 3 leta zavora, opravlja se z vsemi formalnostmi in z upoštevanjem vseh načel, ki jih pozna naše procesno pravo, razdeljen je na več stadijev. Ta postopek poteka pred okrožnim sodiščem.
2. Skrajšani ali sumarni kazenski postopek za kazniva dejanja, za katera je predpisana denarna kazen ali zapor do 3 let, nima vseh formalnosti kot redni kazenski postopek, njegova struktura je bolj enostavna (predvsem nima stadija preiskave). Ta postopek poteka pred okrajnim sodiščem.
3. Kazenski postopek zoper mladoletnike za mladoletnike in osebe, ki so storile kaznivo dejanje kot mladoletniki in v času sojenja niso dopolnile 21 let, iz posebnih razlogov so določeni odmiki od načel, ki veljajo za redni kazenski postopek.
4. Nepravi kazenski postopek, v njem se ne razpravlja (ali pa le posredno) o kazenski odgovornosti in ne izrekajo se kazni. Njegov namen je drugačen od namena kazenskega postopka, vendar pa poteka vselej v zvezi s storitvijo kaznivega dejanja (na primer postopek za uporabo varnostnih ukrepov, za izbris obsodbe, povrnitev škode neupravičeno obsojenemu, mednarodna pravna pomoč ...).

Kazenski postopek ima svojo zgradbo in praviloma prehaja skozi več razvojnih stopenj, t. i. stadijev, ki so med seboj strogo ločeni. Vsak stadij je posebna celota in ima svojo posebno nalogo in namen. Z izpolnitvijo svoje naloge stadij prispeva h končnemu cilju kazenskega postopka, to je k rešitvi vprašanja, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje in ali je obdolženec storilec in so podani pogoji, da se storilcu izreče kazenska sankcija. Praktičen pomen delitve na stadije: od stadija postopka so pogosto odvisne pravice in dolžnosti posameznih procesnih subjektov (npr. državno tožilstvo ima v preiskavi nekatere drugačne

pravice od tistih, ki jih ima na glavni obravnavi; zagovornik obdolženca pa ima na glavni obravnavi širše pravice kot v preiskavi). Stadiji rednega kazenskega postopka so: pripravljalni postopek (preiskava), obtoževanje z morebitno kontrolo obtožbe, glavna obravnava s sodbo, dostava sodbe zaradi izvršitve kazenske sankcije in stadij pravnih sredstev.

Predhodni postopek zajema predkazenski postopek, to je postopek s kazensko ovadbo in preiskavo, stadij obtoževanja z morebitno kontrolo obtožbe.

Ni nujno, da gre vsak kazenski postopek skozi vse te stadije. Stadiji so predpisani za redni kazenski postopek. Npr. lahko pride do ustavitve postopka v stadiju preiskave ali stadiju obtoževanja ali odpade pritožbeni postopek (če upravičenci ne vložijo pritožbe). Ob zakonsko določenih pogojih lahko državni tožilec vloži obtožbo brez preiskave in tako odpade ta stadij. Tudi vsi stadiji ne potekajo pred enakim sodiščem in vsak stadij ima določene faze postopka, za katere so značilna posebna procesna dejanja in določeni odnosi med strankami (pravice in dolžnosti) in s temi povezan določen položaj procesnih subjektov (po Požarju, 1999, str. 19–20).

Kazensko pravo v ožjem smislu označujemo kot materialno zato, ker normira, to je predpisuje kazniva dejanja ter pogoje in vsebino pravice do izrekanja kazenske sankcije, oziroma ker urejuje kaznivost (določa, katero ravnanje je kaznivo dejanje). Kazensko procesno pravo pa predpisuje postopek, v katerem se ugotavlja, ali obstajajo pogoji, ki jih kazensko materialno pravo določa za uporabo kazenske sankcije. Kazensko procesno pravo obstaja zato, da se lahko uveljavijo predpisi kazenskega materialnega prava, zato si kazenskega procesnega prava ne moremo zamisliti brez materialnega prava, ki je njegova vsebina (po Požarju, 1999, str. 21).

Razmerje med kazenskim procesnim in materialnim pravom: odnos med kazenskim materialnim in procesnim pravom pogojuje dejstvo, da je obstoj kaznivega dejanja vselej hipotetičen, in sicer do trenutka, ko je z obsodilno sodbo kazenskega sodišča ugotovljeno, da obravnavani dogodek ustreza pojmu določenega kaznivega dejanja (po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 161).

Razmerje med kazenskim procesnim in civilnim procesnim pravom: v sodobnih pravnih sistemih je razlika med tema dvema postopkoma očitna. Ločita se že po sami naravi njunega predmeta. V kazenskem postopku sodišče na pobudo upravičenega tožilca ugotavlja, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje in ali so podane zakonske predpostavke za izrek kazenske sankcije. Predmet pravnega postopka pa so spori, ki izhajajo iz osebnih, statusnih, družinskih in premoženjskopravnih razmerij med fizičnimi in pravnimi osebami. Kazenski postopek je v večini primerov uveden po uradni dolžnosti, civilnopravni pa je odvisen od dispozicije oziroma dispozitivnosti tožeče stranke, to je od njene volje. Stranka razpolaga s svojim zahtevkom. Oba postopka pa ločuje tudi metoda ravnanja pri presojanju. V civilnem pravnem postopku se nesporna dejstva štejejo za dokazana, v akuzatornem kazenskem postopku pa je sodišče po uradni dolžnosti dolžno z enako mero

pazljivosti presojati verodostojnost obstoja vseh dejstev, spornih in nespornih (po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 170).

2.3.4 UPRAVNI SPOR

»Temeljni cilj pravne in demokratične države je zakonitost delovanja in odločanja državne uprave, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil. Prihaja tudi do napak ali različne razlage predpisov ali celo do namernih kršitev pravnega reda. Te napake oziroma kršitve se lahko odpravijo že v pritožbenem postopku ali drugih nadzornih postopkih pred upravnimi organi« (Jerovšek, Kovač, 2010, str. 241).

»Da bi prišlo pri odločanju v upravnem postopku ter pri drugih oblikah delovanja uprave načelo zakonitosti in s tem načelo enakosti pred zakonom do polne veljave, mora obstajati še poseben zunanji nadzor nad delovanjem uprave, ki ga morajo opravljati od organov javne uprave organizacijsko ločeni in neodvisni ter v zadevi neprizadeti in nepristranski organi, ki niso v nobenem hierarhičnem razmerju do stranke niti do organa javne uprave, ki je s svojim delovanjem segel v pravno varovani položaj posameznika. Ta nadzor je v našem pravnem redu zaupan neodvisnim sodnikom, ki so vezani zgolj na ustavo in zakon (125. čl. Ustave) in ga zato imenujemo sodni nadzor nad delovanjem uprave, zajema pa vse odločitve in dejanja upravnih organov in nosilcev javnih pooblastil, ki posegajo v pravice in zakonite interese državljanov in organizacij« (Androjna, Kerševan 2006, str. 635–636).

V upravnem sporu se zagotavlja sodno varstvo pravic in pravnih koristi posameznic oziroma posameznikov (v nadaljnjem besedilu: posameznik) in organizacij proti odločitvam in dejanjem državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil (v nadaljnjem besedilu: organi) na način in po postopku, ki ga določa Zakon o upravnem sporu (v nadaljevanju ZUS-1¹⁶), če za določeno zadevo ni z zakonom zagotovljeno drugo sodno varstvo (1. čl. ZUS-1).

Tako lahko upravni spor definiramo kot sodni spor med posameznikom oziroma pravno osebo in javno oblastjo, naperjen zoper akte oziroma dejanja organov oblasti, s katerimi je odločeno o pavicah, obveznostih oziroma pravnih razmerjih, ki jih ureja javno pravo. Za njegovo reševanje so pristojna specializirana sodišča, po postopku, ki se razlikuje od drugih sodnih postopkov. V upravnem sporu je sodišče pristojno odločati tudi o zakonitosti posamičnih dejanj in aktov, s katerimi se posega v ustavne pravice posameznika, če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo. Značilnost tega postopka je tudi v tem, da se položaj strank iz predhodnega – upravnega postopka spremeni, in sicer iz razmerja podrejenosti in nadrejenosti v enakopraven položaj.

16 Zakon o upravnem sporu (Uradni list RS, št. 105/2006, 26/2007; Skl. US: U-I-69/07-9, 122/2007; Skl. US: U-I-264/05-23, U-I-181/07, Up-2126/07-10, 65/2008; Odl. US: U-I-98/07-27, 119/2008; Odl. US: U-I-69/07-36, 54/2009; Odl. US: Up-1782/08-16, U-I-166/08-8, 107/2009; Odl. US: U-I-147/08-16, Up-1547/08-17, 14/2010; Odl. US: U-I-303/08-9, 62/2010, 14/2011; Skl. US: U-I-55/09-8, Up-257/09-10)

Upravni spor je spor zakonitosti dokončnih in posamičnih upravnih aktov, s katerimi državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil odločajo o pravicah ali o obveznostih in pravnih koristih posameznikov in organizacij. V kolikor ni predvideno drugo sodno varstvo, se v upravnem sporu odloča tudi o zakonitosti posamičnih dejanj in aktov, s katerimi se posega v ustavne pravice posameznika. Po naši ustavni ureditvi upravno sodna kontrola nima le funkcije nadzora nad zakonitostjo upravnih aktov, temveč je pomembna tudi pri zagotavljanju sodnega varstva človekovih pravic in svoboščin.

26. čl. ZUS-1 določa, da se upravni spor začne s tožbo ali z drugim pravnim sredstvom, če zakon tako določa. Stranke v upravnem sporu so praviloma tožnik, toženec in zastopnik javnega interesa. Tožnik je pravzaprav vsakdo, ki meni, da je kakšna njegova pravica ali korist kršena z upravnim aktom.

Upravni akt se sme izpodbijati, če (27. čl. ZUS-1):

- v postopku za izdajo upravnega akta zakon, na zakon oprt predpis ali drug zakonito izdan predpis ali splošni akt, izdan za izvrševanje javnih pooblastil, ni bil uporabljen ali ni bil pravilno uporabljen;
- se v postopku pred izdajo upravnega akta ni ravnalo po pravilih postopka, pa je to vplivalo ali moglo vplivati na zakonitost oziroma pravilnost odločitve (bistvena kršitev določb postopka);
- dejansko stanje ni bilo pravilno in popolno ugotovljeno ali če je bil iz ugotovljenih dejstev napravljen napačen sklep o dejanskem stanju;
- iz razlogov, zaradi katerih se upravni akt izreče za ničnega.

Med bistvene kršitve postopka zakon (ZUS-1, v povezavi s 339. in 78. čl. ZPP) uvršča:

- če je upravni akt izdal nepristojen organ;
- če se je postopka udeleževal nekdo, ki ne more biti stranka v postopku, ali če stranke v postopku ni zastopal zakoniti zastopnik oziroma ni imel potrebnega dovoljenja za opravljanje dejanj;
- če stranki ni bila dana možnost, da se izjavi o dejstvih in okoliščinah, pomembnih za odločbo.

Upravni spor je dopusten tudi v primeru, če upravni akt ni bil izdan. V upravnem sporu odločata dve sodišči: posebno, upravno sodišče in vrhovno sodišče. Upravno sodišče sodi na prvi stopnji o upravnih zadevah, o najpomembnejših pa odloča vrhovno sodišče (o sporu o zakonitosti aktov volilnih organov za volitve v državni zbor, državni svet in volitve predsednika države). Vrhovno sodišče je tudi instančni organ v postopku upravnega spora na prvi stopnji. V kolikor sodišče tožbe ne ovrže, pošlje kopijo drugim strankam in določi rok za odgovor. Z ugodno rešeno tožbo sodišče izpodbijani upravni akt odpravi in s sodbo odloči o stvari ali vrne zadevo v vnovični postopek (po ZUS-1, 2006).

Za vsa vprašanja postopka, ki niso urejena z ZUS-1, se primerno uporabljajo določbe ZPP.

V postopku v upravnem sporu pa se ne uporabljajo določbe tretjega odstavka 86. čl. ZPP, ki govori o obveznem zastopanju po pooblaščenju, ki ima opravljen pravniški izpit v pritožbenem postopku (22. čl. ZUS-1).

2.3.5 USTAVNA PRITOŽBA

Stara pravna maksima, na kateri temelji institut sodnega nadzora, pravi, da nihče ni dober razsodnik v sporih, v katerih je sam udeležen. Upravni nadzor zagotovo ni neodvisen, kar ima za posledico neučinkovitost, politični nadzor pa zaradi tehničnih in pravopolitičnih razlogov ne more zajeti posameznih aktov in dejanj izvršilne veje oblasti. Vsem tem kriterijem ustreza institut sodnega nadzora (Virant, 2002, str. 215). Ustava RS v tretjem odstavku 120. člena določa, da je proti odločitvam in dejanjem upravnih organov in nosilcev javnih pooblastil zagotovljeno sodno varstvo. Sodni nadzor nad upravo opravljajo predvsem ustavno sodišče in specializirano upravno sodišče.

V najširšem smislu med sodni nadzor uprave uvrščamo vse primere, v katerih sodišča odločajo o kazenskopravnih in civilnopravnih zadevah, ki se nanašajo na upravne organe (Cijan in Grafenauer, 2002, str. 120).

Uveljavitev ustavne pritožbe je posledica spoznanja, da le formalna potrditev človekovih pravic v Ustavi ne zadošča, treba je zagotoviti ustrezna učinkovita pravna sredstva, prek katerih se dejansko uresničuje njihovo varstvo (po Galiču, 2004, str. 446).

Ustavno sodišče je najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti, zakonitosti in človekovih pravic ter temeljnih svoboščin. V razmerju do drugih državnih organov je samostojno in neodvisno. V Sloveniji je bilo uvedeno že leta 1963. Ustavno sodišče je organ, katerega naloga je skrbeti za zagotavljanje Ustave in ustavnega reda, katerega bistveni in neločljivi del so tudi z Ustavo zagotovljene pravice in temeljne svoboščine (po Galiču, 2004, str. 447).

Ustavno pritožbo se vložijo na ustavno sodišče zoper posamičen akt državnega organa, lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil, s katerim so kršene človekove pravice in temeljne svoboščine, pod pogojem, da so izčrpana vsa pravna sredstva. Ustavno sodišče ne vzame v obravnavo vsake ustavne pritožbe – v tem primeru jo ovrže ali ne sprejme. Ustavno pritožbo se ovrže, če ni sposobna za obravnavo zaradi različnih procesnih pomanjkljivosti (če je prepozna, če ni bila v roku dopolnjena itd.). Ustavno sodišče ne sprejme ustavne pritožbe, če ne gre za očitno kršitev človekovih pravic in svoboščin ali če se z njeno rešitvijo ne reši pomembno pravno vprašanje. Ustavno sodišče lahko odloči, da zadrži izvršitev posamičnega akta ali izvajanje zakona ali drugega predpisa, na podlagi katerega je bil izdan napadeni posamični akt. Pri končnem odločanju ustavno sodišče pritožbo ovrže ali ji ugodi. V tem primeru posamični akt v celoti ali deloma odpravi oziroma razveljavi in zadevo vrne pristojnemu organu (po Gradu in drugi, 1999, str. 216–

217; Zakon o ustavnem sodišču, 2007 (v nadaljevanju ZUstS¹⁷)).

¹⁷ Zakon o ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 15/1994, 64/2001-ZPKSMS, 51/2007, 64/2007-UPB1, 108/2007; Skl. US: U-I-259/07-10)

3 UDELEŽENCI V POSTOPKIH

3.1 SPLOŠNO

V vsakem postopku, bodisi upravnem ali sodnem, sodeluje več oseb (pravnih ali fizičnih). Različne osebe, ki se udeležujejo postopka, so udeleženci postopka, čeprav jih različni področni zakoni lahko imenujejo drugače (npr. »subjekti« v kazenskem postopku). Položaj posameznih udeležencev v različnih postopkih pa ni enak, prav tako so različni tudi pogoji, ki jih mora posamezna oseba izpolnjevati, da se lahko v določenem svojstvu udeležuje postopka v konkretni zadevi. Glede na vlogo in položaj posameznega udeleženca v vseh postopkih razlikujemo (po Grafenauerju in Brezniku, str. 153):

- nujne udeležence oziroma primarne procesne subjekte, ki so organ odločanja (upravni ali pravosodni), oziroma uradne osebe in stranke postopka oziroma subjekte;
- morebitne udeležence oziroma vzporedne procesne subjekte (morebitne priče, izvedenci ipd.);
- naključne udeležence (npr. oseba, ki poseduje listino, potrebno za ugotavljanje dejanskega stanja, ali lastnik nepremičnine, ki si jo je treba ogledati ...).

Razlika med nujnimi udeleženci postopka in morebitnimi ter naključnimi udeleženci postopka je v tem, da se brez morebitnih in naključnih udeležencev postopek začne, teče in konča, ne da bi morali biti vsi ti ali vsaj nekateri izmed njih v njem vsaj enkrat udeleženi (po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 287).

V nadaljevanju tega poglavja diplomskega dela bom nekoliko podrobneje opisala samo morebitne udeležence postopka, saj bom v naslednjem poglavju »Stranke v postopkih« podrobneje opisala nujne udeležence v posameznih postopkih ter njihove zastopnike.

3.2 NUJNI UDELEŽENCI ALI PRIMARNI PROCESNI SUBJEKTI

Nujna udeleženca v upravnem postopku sta vsekakor organ in stranka. Brez njiju postopka ne more biti. V pravnem postopku so to tožnik, toženec ter sodišče. V kazenskem postopku so nujni udeleženci upravičeni tožilec, storilec kaznivega dejanja oziroma osumljenec in kazensko sodišče. V nepravdnem postopku si delijo vlogo nujnega udeleženca predlagatelj, nasprotni udeleženec ter sodišče. Upravni spor šteje za nujne udeležence postopka tožnika (prizadeto stranko v upravnem postopku) ter organ, ki je konkretni akt izdal, pri ustavni pritožbi so to posamezniki, pravne osebe, organizacije, naselja, torej subjekti, ki so lahko stranke v upravnem sporu po 16. čl. ZUS-1 in ki imajo za to pravno legitimacijo. Brez primarnih procesnih subjektov postopka ni.

3.3 MOREBITNI UDELEŽENCI

Morebitni udeleženci so udeleženci, katerih udeležba je odvisna od konkretne zadeve. To so lahko:

- Stranski udeleženec, ki je oseba, ki se udeležuje upravnega ali drugega (nepravdnega, pravdnega ...) postopka, ki se je začel na zahtevo neke stranke, ali postopka, ki ga je zoper neko stranko začel po uradni dolžnosti pristojni organ zato, da zavaruje svoje pravne koristi (svoje pravice). Če se postopek ne bi tako ali drugače začel, pravice oziroma pravne koristi te osebe ne bi bile ogrožene.
- Zakoniti zastopnik stranke, katerega naloga je, da v postopkih zastopa procesno nesposobne stranke. To so procesno nesposobne fizične osebe (otroci – osebe, mlajše od 14 let, in mladoletniki – osebe med 14. in 18. letom) in osebe, ki jim je bila odvzeta poslovna sposobnost. Prav tako zastopa pravne osebe in organizacije, ki niso pravne osebe. Stranko, ki torej nima pravdne sposobnosti, zastopa njen zakoniti zastopnik. Zakoniti zastopnik se lahko določi že s samim zakonom ali z aktom pristojnega organa na podlagi zakona (78. čl. ZPP).

Njegova pravica je, da lahko opravlja vsa procesna dejanja v imenu stranke, razen v primerih, ko je s predpisom določeno, da mora imeti za posamezna procesna dejanja posebno dovoljenje. Organ ali sodišče lahko od zakonitega zastopnika stranke zahteva predložitev dokaza, da je res strankin zakoniti zastopnik.

Če zakoniti zastopnik ne opravlja svojih dejanj z vso skrbnostjo, naznani organ to skrbstvenemu organu (47. člen ZUP, 79. čl. ZPP).

- Pooblaščenec, ki stranko zastopa na podlagi pogodbe.
- Začasni zastopnik, ki ga stranki postavi organ oziroma sodišče, ki vodi upravni ali sodni postopek, če gre za nujnost zadeve ali interes stranke in je treba izvesti postopek. Organ (51. čl. ZUP) ali sodišče (82. čl. ZPP) postavitva začasnega zastopnika: procesno nesposobni stranki, ki nima zakonitega zastopnika; osebi, katere prebivališče je neznan in nima pooblaščenca, zoper njo pa je treba opraviti kakšno dejanje; stranki, ki ni fizična oseba in nima zakonitega zastopnika, predstavnika in tudi ne pooblaščenca; ko si koristi stranke in njenega zakonitega zastopnika nasprotujejo; ko imata stranki z nasprotnima interesoma istega zakonitega zastopnika; kadar je treba opraviti dejanje, ki ga ni mogoče odložiti, stranke oziroma njenega pooblaščenca ali zastopnika pa ni mogoče pravočasno povabiti (to je treba nemudoma sporočiti stranki, njenemu pooblaščenču oziroma zastopniku); (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 183–184).

V postopku ima začasni zastopnik vse pravice in dolžnosti zakonitega zastopnika za dejanja, za katera je postavljen. Dejanja v upravnem postopku, ki jih je opravil začasni zastopnik, niso začasna. Teh dejanj stranka oziroma njen zastopnik, predstavnik ali pooblaščenec pozneje ne morejo preklicati. Začasni zastopnik lahko tudi vlaga pritožbe ali druga pravna sredstva (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 175–176).

- Strokovni pomočnik je strokovnjak, ki bo stranki dajal pojasnila in nasvete, ki jih stranka lahko upošteva ali ne, saj on stranke ne zastopa, temveč le sodeluje z njo. Stranka opravlja dejanja z njim, ne on namesto stranke. Strokovni pomočnik opravlja strokovno delo v razmerju do stranke in ne do organa. V imenu stranke ne daje izjav, ki bi jo zavezovale, razen če mu stranka da tudi pooblastilo za zastopanje, a potem deluje kot pooblaščenec (po Jerovšku in Kovač, 2010, str. 97–98). Stranka si lahko sama izbere strokovnega pomočnika, vendar pa strokovni pomočnik ne more biti nekdo, ki ni opravilno sposoben. Na to mora biti pozoren organ, ki vodi postopek (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 194). V sodnih postopkih izraza »strokovni pomočnik« ne zasledimo. V kazenskem postopku je poimenovan kot »strokovnjak«. Civilno sodišče pa se v fazi ugotavljanja dejstev na specifičnih strokovnih področjih postopkih poslužuje izvedencev.
- Priče v postopku so morebitni udeleženci postopka. To so osebe, za katere je verjetno, da bi lahko kaj povedale o dogodku, dejanju, storilcu in drugih pomembnih okoliščinah obravnavanega dejanja in s pomočjo katerih se lahko uradna oseba oziroma pravosodni organ, ki vodi postopek, prepriča, ali je neko, za odločitev pomembno dejstvo, resnično (po 234. čl. ZKP). Vsak, kdor je povabljen za pričo, mora na povabilo priti in, če ni z zakonom drugače določeno, mora tudi pričati. Kot priče se smejo zaslišati le osebe, ki so zmožne dati podatke o dejstvih, ki se dokazujejo (229. čl. ZPP).
- Priča je lahko vsaka fizična oseba, ki je bila v preteklosti sposobna zaznati dejstvo, o katerem naj bi pričala, in ki je sposobna to svojo zaznavo tudi posredovati organu, ki vodi postopek. Gre za zaznavo s svojimi čutili – vidom, sluhom, okusom idr. Priča posreduje svoja opažanja; njeno mnenje o dejstvu, o katerem pričča, za organ ni pomembno. Tisti, ki je povabljen kot priča, se je dolžan vabilu odzvati in pričati, to je odgovarjati na postavljena vprašanja. Uradna oseba je dolžna pričo opozoriti, na katera vprašanja lahko odkloni odgovor. Priča mora govoriti resnico in ne sme ničesar zamolčati. Uradna oseba mora pričo opozoriti na kazenske in materialne posledice krive izpovedbe. Po točno določenih zakonskih določbah je priča upravičena odkloniti pričanje. Upravičenost razlogov za odklonitev pričanja ali odgovora na posamezna vprašanja presodi sodišče, pred katerim bi priča morala pričati. Če je treba, o tem poprej zasliši stranke (230.–235. čl. ZPP).
- Izvedenci so osebe, ki imajo posebno strokovno znanje, nujno za ugotovitev ali za presojo nekega dejstva, ki je pomembno ali celo odločilno za rešitev zadeve. Seveda pa gre za posebno strokovno vprašanje, ki zahteva znanje, s katerim organ odločanja ne razpolaga. Izvedenec je strokovnjak, ki se udeležuje upravnega ali sodnega postopka zato, da po pravilih svoje stroke (*lex artis*) ugotovi določena, za odločbo pomembna dejstva ter ta dejstva oceni tako, da o njih poda svoje strokovno mnenje. Izvedenca lahko nadomesti tudi drug izvedenec, medtem ko priče ne more. Kadar je za ugotovitev ali presojo kakšnega pomembnega dejstva treba dobiti izvid in mnenje nekoga, ki ima potrebno strokovno znanje, se odredi, naj to opravijo izvedenci. Izvedenca v upravnem postopku določi uradna oseba, če meni, da je to za ugotovitev dejanskega stanja potrebno. Določi ga s sklepom, v katerem mu določi

naloge in rok za njihovo izvedbo. Izvedenec je lahko samo oseba, ki ima priznано ustrezno strokovno znanje (248.–249. čl. ZPP).

- Tolmači so osebe, ki se udeležujejo postopka, da se stranki ali drugemu udeležencu, ki ne razume jezika, v katerem teče postopek, ali zaradi svoje invalidnosti ne more spremljati postopka, omogoči spremljanje postopka (7. odst. 62. čl. ZUP). Sodni tolmači so osebe, imenovane za nedoločen čas s pravico in dolžnostjo, da na zahtevo sodišča tolmačijo na narokih oziroma prevajajo listine (3. odst. 84. čl. ZS).
- Skupni predstavnik zastopa dvoje ali več strank, ki skupaj nastopata v isti zadevi. V takšnem primeru mora navesti, katera od njih bo nastopila kot njihov skupni predstavnik, seveda pa vsaka od takšnih strank obdrži pravico samostojno vlagati pritožbe in druga pravna sredstva.
- Državni tožilec in državni pravobranilec, ki se pravnih postopkov lahko udeležita, če je to potrebno zaradi varstva javne koristi. V postopku imata enake pravice in dolžnosti kot stranka, ne pa večjih.

Ti udeleženci se lahko pojavijo v posameznem postopku, ni pa nujno. Postopek sam se lahko začne, teče in tudi konča, ne da bi se ga morebitni udeleženci udeležili.

3.4 NAKLJUČNI UDELEŽENCI

Poleg nujnih in morebitnih udeležencev lahko v postopku nastopajo tudi naključni udeleženci, npr. oseba, ki poseduje listino, potrebno za ugotavljanje dejanskega stanja, ali lastnik nepremičnine, ki si jo je treba ogledati ipd. (MJU, 2011).

Tabela 1: UDELEŽENCI V POSTOPKU

	NUJNI ALI PRIMARNI	MOREBITNI	NAKLJUČNI
UPRAVNI POSTOPEK	<ul style="list-style-type: none"> • ORGAN • STRANKA 	<ul style="list-style-type: none"> • STRANSKI INTERVENIENT • ZAKONITI ZASTOPNIK • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • STROKOVNI POMOČNIK • IZVEDENEC • TOLMAČ • PRIČA 	<ul style="list-style-type: none"> • OSEBA, KI POSEDUJE LISTINO, POTREBNO ZA UGOTOVITEV DEJANSKEGA STANJA • LASTNIK NEPREMIČNINE, KI SI JO JE POTREBNO OGLEDATI • NAKLJUČNO UDELEŽEN KOLESAR ALI PEŠEC V PROMETNI NESREČI
PRAVDNI POSTOPEK	<ul style="list-style-type: none"> • TOŽEČA STRANKA ALI TOŽNIK • TOŽENA STRANKA ALI TOŽENEC • SODIŠČE 	<ul style="list-style-type: none"> • IZVEDENEC • STRANSKI INTERVENIENT • ZAKONITI ZASTOPNIK • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • TOLMAČ • PRIČA • DRŽAVNI TOŽILEC • DRŽAVNI PRAVOBRANILEC 	
NEPRAVDNI POSTOPEK	<ul style="list-style-type: none"> • PREDLAGATELJ • NASPROTNI UDELEŽENEC • SODIŠČE 	<ul style="list-style-type: none"> • STRANSKI INTERVENIENT • ZAKONITI ZASTOPNIK • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • TOLMAČ • PRIČA • DRŽAVNI TOŽILEC • DRŽAVNI PRAVOBRANILEC • NOTAR • OŠKODOVANEC 	
KAZENSKI POSTOPEK	<ul style="list-style-type: none"> • KAZENSKO SODIŠČE • UPRAVIČENI TOŽILEC • OBDOLŽENEC 	<ul style="list-style-type: none"> • IZVEDENEC • STRANSKI INTERVENIENT • ZAKONITI ZASTOPNIK • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • IZVEDENEC • TOLMAČ • PRIČA • DRŽAVNI TOŽILEC • DRŽAVNI PRAVOBRANILEC • ZAGOVORNIK 	
UPRAVNI SPOR	<ul style="list-style-type: none"> • TOŽNIK • TOŽENEC 	<ul style="list-style-type: none"> • STRANSKI INTERVENIENT • ZAKONITI ZASTOPNIK • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • STROKOVNI POMOČNIK • IZVEDENEC • TOLMAČ • PRIČA 	

Vir: Lasten

4 STRANKE V POSTOPKIH

4.1 POJEM

V različnih postopkih nastopajo različne stranke oziroma udeleženci postopka, ki imajo v postopkih tudi različni položaj. Stranka je glede na položaj lahko aktivna ali pasivna glede na to, ali ima aktivno ali pasivno legitimacijo. Aktivna je v primeru, da ji zakon priznava pravico ali pravno korist in ona vlaga zahtevek, tožbo ali predlog na pristojen organ. Lahko pa nastopa v položaju pasivne stranke, če zoper njo teče postopek, ki se je začel bodisi po uradni dolžnosti ali na predlog aktivne stranke. V različnih postopkih so stranke med seboj lahko v prirejenem razmerju ali v razmerju podrejenosti.

V upravnem postopku, kjer sta poglavitni stranki organ in stranka, je položaj stranke podrejen v primerjavi s položajem upravnega organa, ki vodi postopek, saj je le-ta predstavnik oblasti. Položaj stranke v upravnem postopku ni enakovreden položaju upravnega organa, ki v postopku odloča, saj ima organ avtoritativni položaj. Že zaradi predmeta odločanja ta položaj ne more biti enakopraven, saj gre za razmerje med javno in zasebno koristjo. Logično je, da zastopnik javnega interesa v tem procesu še vedno nastopa z voljo močnejšega, kar mu do določene meje nalaga tudi ZUP, saj je organ tisti, ki na podlagi norm materialnega upravnega prava vodi postopek in na koncu tudi odloči z izdajo konkretnega upravnega akta, ki je po svoji pravni naravi enostransko, avtoritativno in oblastno dejanje. Subjekti upravnopravnega razmerja (stranke) so tako nasproti izdajatelju konkretnega upravnega akta (organu) v podrejenem položaju (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 53).

V pravnem postopku sta stranki subjekta postopka v prirejenem – enakopravnem položaju, tudi v primeru, ko je ena izmed strank država. Njuna volja je enako upoštevana, pravne posledice tega razmerja so rezultat svobodne in soglasne volje subjektov. Stranki sta v postopku popolnoma enakopravni, pravnici postopek je veliko bolj dispozitiven, ni veliko prisilnih norm. Od strank je odvisno, kdaj in ali se bo postopek začel, za civilni pravnici postopek je značilno, da prevladuje interes posameznika (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 53–54).

Nepravdni postopek

V 19. čl. ZNP našteva, da so stranke v nepravdnem postopku: predlagatelj postopka, oseba, proti kateri je predlog vložen (nasprotni udeleženec), oseba, glede katere se vodi postopek, oziroma oseba, na katero se sodna odločba neposredno nanaša, ter oseba, katere pravni interes utegne biti s sodno odločbo prizadet. Ti udeleženci niso v enakopravnem položaju. Le-ta pa je v veliki meri tudi odvisen od tega, kako je bil postopek začel, kar je določeno v 2. čl. ZNP, in sicer:

- po uradni dolžnosti;
- na predlog.

Kazenski postopek

V različnih fazah kazenskega postopka so značilna posebna procesna dejanja in določeni odnosi med strankami ter s tem povezane določene pravice in dolžnosti. Z njimi je povezan položaj procesnih subjektov. Le v kazenskem postopku se lahko zoper obdolženca kot udeleženca (stranko) postopka uporabijo prisilni ukrepi, da se zagotovi njegova navzočnost v postopku, saj v nobenem drugem postopku to ni mogoče. Že po sami naravi predmeta odločanja se postopki med seboj razlikujejo. V kazenski zadevi se rešujejo vprašanja glede tega, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje, in vprašanja glede izreka upravičene kazenske sankcije, v civilnem postopku pa gre na primer za spore iz premoženjskih in drugih civilnopravnih razmerij (po Požarju, 1999, str. 22).

ZKP je zasnovan na pojmu nepristranskega sodišča in dveh strank. 45. čl. ZKP določa, da ima državni tožilec kot stranka v postopku enake pravice kot obdolženec razen tistih, ki jih ima kot državni organ. Torej nima nobenih pravic do obdolženca, lahko pa nepristranskemu sodišču predlaga izvedbo procesnih dejanj (pripor, prisilni ukrepi ...). Ima pa posebne pristojnosti kot državni organ, kar ga razlikuje od obdolženca in tudi od oškodovanca kot zasebnega tožilca (zahteva lahko, da mu sodišče dostavi na vpogled spise drugih državnih in lokalnih organov ter organizacij z javnimi pooblastili, pravnih oseb ...). Lahko pa kot državni organ zahteva od posameznikov listine, spise, obvestila, ki jih potrebuje za dejanja iz svoje pristojnosti. Procesni odnos med državnim tožilcem in sodiščem predstavlja razmerje med dvema samostojnima, neodvisnima in koordiniranima organoma (po Dežmanu in Erbežniku, 2006, str. 314).

Čeprav delovanje državnega tožilca temelji na načelu legalitete, lahko sam presodi, ali so podani stvarni in pravni pogoji za pregon. Če ga ne začne ali od njega odstopi, lahko oškodovanec začne ali nadaljuje kazenski pregon in v tistem trenutku ima vse procesne pravice, ki jih ima sicer državni tožilec, razen seveda tistih, ki jih ima državni tožilec kot državni organ.

4.1.1 SPOSOBNOST BITI STRANKA

V vseh pravnih postopkih tako upravnih kot sodnih mora imeti oseba tri pravno pomembne lastnosti, da se lahko udeležuje postopka kot stranka, in sicer sposobnost biti stranka, procesno sposobnost in procesno legitimacijo (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 172).

Sposobnost biti stranka ima vsak, ki je lahko imetnik ali nosilec (subjekt) lastnih pravic in obveznosti, o katerih se odloča v postopku. Na to, ali ima oseba sposobnost biti stranka oziroma pravno sposobnost, mora organ paziti ves čas postopka po uradni dolžnosti (49. člen ZUP).

Sposobnost biti stranka je sposobnost biti nosilec pravic in obveznosti v procesnem razmerju. Gre za sposobnost nastopati v vsaki, ne le v konkretni zadevi. Gre za vprašanje,

kdo lahko v postopkih nastopa kot stranka (bodisi kot tožnik, toženec, obdolženec, predlagatelj ...). Sposobnost biti stranka v procesnem pravu ustreza pravni sposobnosti materialnega prava. Vsak, ki je v materialnem pravu pravno sposoben (je torej nosilec pravic in obveznosti materialnega prava), je v procesnem pravu sposoben biti stranka. Če nekomu pravo priznava sposobnost, da je nosilec pravic in obveznosti, mu mora priznati tudi sposobnost, da lahko te pravice uveljavlja pred sodiščem ali drugim organom oziroma da je lahko glede teh obveznosti tožen pred sodiščem oziroma je zoper njega naperjena izvršitev določene obveznosti v upravnem postopku. To so torej vse fizične osebe (ljudje) in pravne osebe javnega prava (država, občine, javne agencije, javni skladi, javni zavodi itd.) in pravne osebe zasebnega prava (gospodarske družbe, društva, verske skupnosti itd.). Za nastanek in izgubo sposobnosti biti stranka fizične osebe velja enako kot pri pravni sposobnosti: pridobi se z rojstvom in izgubi s smrtjo. Nastanek pravnih oseb zasebnega prava je praviloma povezan z vpisom v ustrezne registre (npr. gospodarske družbe z vpisom v sodni register, društva v register društev pri AJPES-u, politične stranke v register političnih strank). Nekatere pravne osebe javnega prava pa pridobijo pravno sposobnost neposredno z zakonom oziroma aktom o ustanovitvi. Na ta način je tudi razvidno, katere oblike združevanja nimajo pravne osebnosti in s tem tudi ne sposobnosti biti stranka v postopku (poslovna enota ali podružnica pravne osebe). Kadar se pravna oseba ustanovi šele z vpisom v ustrezen register, je govora o normativnem ali registracijskem sistemu (po Galiču in drugi, 2010, str. 317).

Tudi državni organi poslovne enote gospodarskih družb, naselja in skupine oseb in drugi, čeprav nimajo lastnosti pravne osebe, če so lahko nosilci pravic in obveznosti, o katerih se odloča v upravnem postopku, so lahko stranke v postopku.

Za nastanek in izgubo sposobnosti biti stranka fizične osebe (človeka) velja enako kot pri pravni sposobnosti; pridobi se z rojstvom in izgubi s smrtjo. Nastanek oziroma prenehanje obstoja pravnih oseb zasebnega prava sta praviloma povezana z vpisi in izbrisi iz ustreznih registrov (govorimo o normativnem ali registracijskem sistemu ustanovitve pravne osebe). To velja tudi za nekatere osebe javnega prava, druge pa se ustanovijo neposredno z zakonom ali upravnim aktom. Na ta način je tudi razvidno, katere oblike združevanja nimajo pravne sposobnosti in s tem ne sposobnosti biti stranka v postopku – poslovna enota ali podružnica domače pravne osebe. Enako kot glede pravne sposobnosti za nerojenega otroka (*nasciturusa*) velja tudi glede sposobnosti biti stranka; kot subjekt v pravnem postopku lahko nastopa pod pogojem, da se rodi živ. Ta izjema za pravdne postopke nima praktičnega pomena, realno je mogoče, da nerojenemu otroku nastane določena pravica oziroma obveznost že pred rojstvom, praktično pa bo zgolj izjemoma že pred rojstvom tudi vložena tožba. Sposobnost biti stranka tuje fizične ali pravne osebe se presoja po pravu njene države. Za fizične osebe je to pravo njenega državljanstva, za pravne osebe pa je odločilno pravo, po katerem je bila pravna oseba ustanovljena (po Galiču in drugi, 2010, str. 318).

4.1.1.1 Širitev sposobnosti biti stranka na podlagi zakona

V civilnem postopku je sposobnost biti stranka nekoliko širša od pravne sposobnosti, in sicer v dveh pogledih. 76. čl. ZPP določa, da se s posebnim predpisom lahko določi, kdo poleg fizičnih in pravnih oseb je lahko stranka v postopku. Tako lahko državni tožilec po 36. členu ZZZDR v določenih primerih vloži tožbo za razveljavitev zakonske zveze. Po 78. čl. ZZZDR pa lahko center za socialno delo vloži tožbo, s katero zahteva spremembo določbe o vzgoji in varstvu otroka (po Galiču in drugi, 2010, str. 319).

4.1.1.2 Podeljena sposobnost biti stranka

Sposobnost biti stranka je od pravne sposobnosti širša tudi zato, ker lahko sodišče na podlagi 76. čl. ZPP z učinkom za konkretni primer podeli nekemu sposobnost biti stranka, čeprav nima pravne sposobnosti. To sme organ storiti, če ugotovi, da določena oblika združevanja v bistvu izpolnjuje glavne pogoje za sposobnost biti stranka. To pomeni, da mora imeti ta tvorba premoženje, na katero je mogoče poseči z izvršbo. Iz tega izhaja, da bo podeljena sposobnost biti stranka lažje podeljena aktivni stranki kot pasivni (po Galiču in drugi, 2010, str. 319–322).

4.1.2 OPRAVILNA (POSLOVNA) IN PRAVDNA SPOSOBNOST

Stranka, ki je poslovno popolnoma sposobna, lahko opravlja dejanja v postopkih. Fizična oseba pridobi v Sloveniji popolno procesno sposobnost s polnoletnostjo, to je, ko dopolni osemnajst let, oziroma s sklenitvijo zakonske zveze pred polnoletnostjo, po odločbi sodišča pa tudi mladoletnik, ki je postal roditelj (da lahko skrbi za otroka); (po Jerovšku in Kovač, 2010, str. 89). Polnoletna oseba, ki ji je delno omejena poslovna sposobnost, je pravdno sposobna v mejah svoje poslovne sposobnosti.

Pravdna oziroma procesna sposobnost je sposobnost stranke, da samostojno in veljavno opravlja procesna dejanja. Ta sposobnost procesnega prava ustreza poslovni sposobnosti v materialnem pravu in tudi ZPP obstoj pravdne oziroma procesne sposobnosti v celoti veže na obstoj poslovne sposobnosti v materialnem pravu. Kdor je poslovno sposoben, je tudi procesno (pravdno) sposoben in v postopku lahko samostojno opravlja procesna dejanja. V nasprotnem primeru mora stranka opravljati procesna dejanja prek zakonitega zastopnika (starši kot zakoniti zastopniki otrok oziroma zastopnik, določen z aktom državnega organa), prav tako kot mora prek zakonitega zastopnika poslovno nesposobna stranka sklepati pravne posle. To velja za otroke, ki so mlajši od petnajst let, in za osebe, ki jim je v celoti odvzeta poslovna sposobnost. Sposobnost biti stranka seveda imajo, nimajo pa procesne (pravdne) sposobnosti. Nastanek polne poslovne sposobnosti se pri otrocih veže na starost osemnajst let. Vendar otrok lahko pridobi polno poslovno sposobnost že prej – po zakonu, če sklene zakonsko zvezo, ter z odločbo sodišča, če postane roditelj. Nasprotno pa otrok z osemnajstimi leti ne pridobi polne poslovne sposobnosti, če sodišče izda ukrep podaljšanja roditeljske pravice. Oseba, ki nima

poslovne sposobnosti in s tem procesne sposobnosti, ne more dati veljavnega pooblastila odvetniku za zastopanje v pravdi. Če pa stranka med pravdo izgubi procesno sposobnost, procesno pooblastilo s tem ne preneha, lahko pa zakoniti zastopnik to pooblastilo prekliče. O omejeni poslovni sposobnosti (materialno in procesno) govorimo pri otrocih med petnajstim in osemnajstim letom starosti. Tak mladoletnik lahko samostojno (brez zakonitega zastopnika) sklepa posle manjšega pomena in glede takšnih poslov lahko samostojno sodeluje v pravnem postopku. Nima pa poslovne sposobnosti glede poslov večjega pomena, to je glede nepremičnin, premičnin, pravic večje vrednosti. Tak sklenjen posel sicer ni ničn, je pa izpodbojen. Zakoniti zastopnik ga lahko v določenem delu izpodbije, sicer pravni posel postane veljaven. Glede takega pravnega posla pa mladoletna oseba v postopku nima pravnice sposobnosti. Mladoletnik ima procesno (pravdno) sposobnost le na tistem področju, kjer ima polno, neomejeno poslovno sposobnost.

Podobno velja za osebe, ki jim je poslovna sposobnost delno odvzeta. Pravni posel je lahko izpodbojen, lahko pa center za socialno delo določi pravne posle, ki jih lahko ta oseba sklepa samostojno. Glede teh (določenih) poslov ima tudi polno procesno sposobnost.

Povezanost med poslovno sposobnostjo in procesno sposobnostjo je na prvi pogled zelo razumljiva, vendar pomanjkljiva. Pri sporih, kjer ni zveze s pravnimi posli, ko gre za nepogodbene obveznosti in neupravičeno obogatitev, torej za sam nastanek materialno pravnega razmerja, ni vezanosti na poslovno sposobnost. Tukaj razmišljanje, da kdor lahko samostojno vstopa v materialno pravno razmerje, tudi lahko samostojno nastopa v pravdi, ne drži. Zato se tu zavzame stališče, da pri nepogodbenih odškodninskih in obogatitvenih pravnih otrok med petnajstim in osemnajstim letom nima procesne sposobnosti (po Galiču, 2010, str. 330–331).

4.1.2.1 Položaj oseb, ki jim poslovna sposobnost formalno ni odvzeta

Sodišče ali upravni organ lahko iz ravnanja oseb sumi (npr. zaradi duševne bolezni ali drugega vzroka, ki vpliva na psihofizično stanje), da le-te niso sposobne skrbeti za varstvo svojih pravic in koristi. Tako sodišče ali upravni organ sklepa, da oseba v določenem trenutku ni imela poslovne sposobnosti in je zato na primer takrat sklenjena pogodba nična. Ker se pravdna (procesna sposobnost) navezuje na poslovno sposobnost, sodišče ali upravni organ v takem primeru ugotovi, da oseba ni sposobna doumeti dogajanja v zvezi s postopkom ter se ni sposobna prosto odločati in pravno veljavno izražati svoje volje. Zato je v taktih primerih napačno stališče, da je pravdno sposoben vsak, ki mu poslovna sposobnost ni bila odvzeta. Sodišče in upravni organ v postopku po uradni dolžnosti pazita na procesno predpostavko obstoja procesne sposobnosti in ob obstoju dvoma sodišče oziroma upravni organ opravi poizvedbe in izvede dokaze (postavitev izvedenca); (po Galiču, 2010, str. 333).

4.1.2.2 Procesna sposobnost pravnih oseb

4. člen ZGD-1 govori o tem, da so vse družbe, razen tihe družbe, pravne osebe. To pomeni, da so lahko lastnice premičnin ali nepremičnin, lahko pridobivajo pravice in prevzemajo obveznosti. Pridobitev lastnosti pravne osebe je opisana v 6. čl. ZGD-1, in sicer je pridobitev pogojena z vpisom v sodni register. Pravna subjektiviteta je bistvena statusna značilnost gospodarskih družb. Gospodarske družbe so pravne osebe. Pravna oseba je organizacija, ki ji je pravni red priznal pravno subjektiviteto. Pravna oseba je v bistvu produkt prava. Samo tiste organizacije, ki jim pravni red to lastnost da, so pravne osebe.

Položaj pravne osebe v postopku pa je izenačen s fizično osebo, ki nima poslovne sposobnosti (in s tem tudi pravdne). Torej tako stranko v postopku zastopa zakoniti zastopnik (78. čl. ZPP), to je oseba, ki je določena z zakonom ali aktom o ustanovitvi, kar predstavlja pravni temelj. Sodišče (ob smiselni uporabi 80. čl. ZPP) in organ pa sta v postopku dolžna paziti na to določbo (po Galiču, 2010, str. 337).

4.1.3 STVARNA IN PROCESNA LEGITIMACIJA

V vseh pravnih postopkih sodišče oziroma organ ugotavljata obstoj procesne in stvarne legitimacije, saj je od obstoja stvarne legitimacije odvisen rezultat postopka, procesna legitimacija pa je procesna predpostavka.

»Stvarna legitimacija ali vsebinsko upravičenje pomeni, da področni predpisi priznavajo določenim osebam z izpolnjenimi pogoji možnost uveljavljanja pravic (ali zmanjšanja oziroma izpodbijanja obveznosti). Gre za vprašanje, kdo lahko nastopa v postopku kot stranka, čeprav se morda ob zaključku ugotovitvenega in dokaznega postopka ugotovi, da mu pravica ali obveznost vendar ne pripadata. Če oseba nima stvarne legitimacije – vsebinskega upravičenja, ne more biti stranka, odločba ji ne more priznati obveznosti ali nalagati obveznosti, zahteva take osebe se mora že takoj ob prejemu zavreči s sklepom« (Jerovšek in Kovač, 2010, str. 90).

Stvarno legitimiran je tisti, ki je materialnopravno upravičen oziroma zavezan (upnik oziroma dolžnik). Tožnik trdi, da je aktivno legitimiran in da je toženec pasivno legitimiran.

Pravica do sojenja je že po ustavi zagotovljena samo tistemu, ki zahteva varstvo svojih pravic in ne tujih. Ta omejitev sodnega varstva se v postopku kaže skozi procesno predpostavko procesne legitimacije. Če ta ni izpolnjena, se tožba ovrže.

Tožnik ima že s samim zatrjevanjem materialnopravne (stvarne) legitimacije tudi procesno legitimacijo, torej se večinoma prekrivata. So pa tudi situacije, ko se ne prekrivata – ko je že na prvi pogled jasno, da je nekdo procesno legitimiran, ne pa materialno, npr. pri odstopljeni terjatvi tožnik trdi, da je materialno upravičenje nanj prenesel upnik. Tudi v izvršilnem postopku to obstaja kot prisilna izterjava ali prenos v plačilo. S prenosom lahko

postane tudi materialnopravni upravičenec. Vedno se lahko ugotovi, da stranka, ki je sicer procesno legitimirana, ni materialnopravno upravičena (po Galiču, 2010, str. 313–316).

4.1.4 ŠTEVILO STRANK V POSTOPKU

Glede na število strank se upravni postopek razlikuje od drugih pravnih postopkov. V pravnem postopku sta na primer vedno udeleženi dve stranki, tožnik in toženec ter včasih še stranski intervenient. V kazenskem postopku sta ravno tako poglavitni dve stranki, to sta upravičeni tožilec in obdolženec, ter včasih še oškodovanec. V upravnem postopku prevladujejo zadeve z eno samo stranko, bodisi aktivno ali pasivno (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 162).

4.1.5 SOSPORNİŠTVO

V ZUP in ZPP je definirano sosporništvo, in sicer 191. čl. ZPP govori, da sosporništvo nastopi, kadar več oseb lahko toži oziroma je lahko toženih z isto tožbo. To pa lahko nastopi v primeru, če so glede na sporni predmet v pravni skupnosti ali če se opirajo njihove pravice oziroma obveznosti na isto dejansko in pravno podlago ter če gre za solidarne terjatve ali solidarne obveznosti; če so predmet spora zahtevki oziroma obveznosti iste vrste, ki se opirajo na bistveno istovrstno dejansko in pravno podlago, in velja stvarna in krajevna pristojnost istega sodišča za vsak zahtevek in za vsakega toženca; ali če drug zakon tako določa. Tožniku se lahko do konca glavne obravnave pridruži nov tožnik ali se tožba razširi na novega toženca, če v to privoli. Kdor se pridruži tožbi oziroma na kogar se tožba razširi, mora prevzeti pravdo v tistem stanju, v katerem je, ko stopi vanjo.

V upravnem postopku govorimo o sosporništvu pri zahtevkih, kjer je udeleženi dvoje ali več strank, ki uveljavljajo istovetne zahtevke ali pa jim organ postavlja istovetne obveznosti.

Sosporništvo je lahko materialno, če se pravice, obveznosti in pravne koristi strank opirajo na isto dejansko in pravno podlago. Gre za povezanost, ki temelji na med seboj neodvisnih pravicah ali obveznostih, ki obstajajo neodvisno od uvedbe postopka, imajo pa podlago v določenem materialnopravnem razmerju. Gre za povezanost strank, ki so glede predmeta upravnega postopka v pravni skupnosti (solastniki zemljišča). Stranke tako nastopajo skupaj, vendar vsaka kot posebna samostojna stranka.

Formalno sosporništvo je prisotno, ko je dvoje ali več strank udeleženi v postopku, vendar stranke med seboj niso povezane z materialnopravnim razmerjem. Pri tem sosporništvu gre za toliko istovrstnih pravnih razmerij, kolikor je sospornikov. Formalno sosporništvo nastane šele z uvedbo postopka, v katerem nastopa vsak sospornik kot posebna samostojna stranka, vse pa združujejo istovrstni zahtevki ali obveznosti, ki temeljijo na bistveno enaki pravni podlagi (izdaja skupnega potnega lista, razlastitev zemljišč, zahteva za zaprtje tovarne, ki onesnažuje zrak); (po Androjni in Kerševanu,

2006, str. 163).

4.2 STRANKE V UPRAVNEM POSTOPKU

1. Formalni pojem stranke

Stranka v upravnem postopku je lahko vsaka fizična ali pravna oseba zasebnega ali javnega prava, na katere zahtevo je začel postopek ali zoper katero teče postopek. Poleg subjektov s priznano pravno sposobnostjo so lahko stranke tudi drugi, če so lahko nosilci pravic in obveznosti, o katerih se odloča v upravnem postopku, ali se je na njihovo zahtevo začel postopek.

Glede na položaj, ki ga ima stranka v upravnem postopku, je oseba lahko:

- aktivna stranka – če je bil postopek začel na njeno zahtevo, zaradi uveljavitve kakšne njene pravice ali odprave oziroma zmanjšanja kakšne njene obveznosti;
- pasivna stranka je oseba, zoper katero je bil uveden upravni postopek, v katerem se ugotavlja o povečanju kakšne njene obveznosti oziroma v katerem se ji obveznost nalaga, ali pa se ugotavlja pogoje za zmanjšanje določene pravice; pasivna stranka pridobi to lastnost z uvedbo postopka po uradni dolžnosti ali na zahtevo drugega.

2. Materialni pojem stranke

Stranka v postopku je lahko v vsebinskem (materialnem) smislu le oseba, o katere pravici, dolžnosti ali pravni koristi se odloča v postopku. V materialnem smislu ni pomembno, na čigav predlog je bil postopek začel.

Če je določena oseba stranka v formalnem smislu, vendar v tem postopku ne uveljavlja nobene koristi ali ne varuje svojih pravic, ne more biti stranka v postopku. Njeno zahtevo mora organ ovreči oziroma postopek ustaviti, če je bil le-ta začel po uradni dolžnosti.

Če se je v določenem postopku odločalo o določeni pravici, obveznosti ali koristi osebe, ki ni stranka v formalnem pomenu, pa jo mora organ po uradni dolžnosti obvestiti o poteku postopka, oziroma če postopek teče po uradni dolžnosti, mora organ to osebo v postopek vključiti (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 161–162).

Kot primer iz prakse bi tu navedla primer, ko stranka v upravnem postopku želi pridobiti določeno dovoljenje, ki ga po zakonu ni treba več pridobiti, kajti med postopkom je prišlo do spremembe predpisa, in sicer po vložitvi zahteve stranke in pred odločitvijo organa, vendar organ o tej zadevi ni odločil v predpisanem roku. Strankino zahtevo je treba na podlagi 129. čl. ZUP ovreči in taka rešitev je tudi v skladu z načelom ekonomičnosti upravnega postopka (14. člen ZUP), saj se v takem primeru sploh ne bi opravila podrobnejša vsebinska obravnava, ampak bi se vloga ovrгла že v okviru predhodnega preizkusa (*ad limine*); če oseba na podlagi materialnega prava ne more izkazati svoje

procesne legitimacije, ne more biti stranka v upravnem postopku (Upravna svetovalnica, 2011).

4.2.1 STRANSKI UDELEŽENEC ALI INTERVENIENT

Stranski udeleženec je oseba, ki ima pravni interes za udeležbo v upravnem postopku, ki je bil uveden na zahtevo drugega ali po uradni dolžnosti. Stranski udeleženec vstopa v postopek zaradi varstva svoje pravne koristi, ki pa mora biti neposredna, osebna in oprta na zakon ali drugi predpis. Organ, ki vodi postopek, mora pravni interes, ki ga stranski udeleženec zatrjuje, vsakokrat preveriti. Z vstopom v postopek pridobi stranski udeleženec enake pravice in obveznosti glede postopka kot stranka sama, če zakon ne odloča drugače. Pravna korist stranskega udeleženca se lahko pokaže šele po uvedbi postopka. Stranski udeleženec pa je lahko le oseba, ki varuje kakšno svojo pravico ali pravni interes, v upravni zadevi, ki je predmet postopka. Torej mora obstajati razmerje med to osebo in upravno zadevo, to razmerje pa ureja materialni predpis. V postopkih, kjer sodelujejo stranski udeleženci, lahko pride do kontradiktornosti postopka, to pomeni, da pride do nasprotujočih si zahtevkov. Če imajo v postopku udeležene osebe nasprotujoče si zahteve, med seboj pa niso v materialnopravnem razmerju, gre za kolidirajoče stranke, ki so vsaka zase v isti upravni zadevi v posebnem razmerju do organa, ki mora odločati o tej stvari (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 164).

V praksi se je postavilo vprašanje, ali je možna pritožba zoper sklep, s katerim se osebi prizna status stranskega udeleženca v postopku (npr. v postopku izdaje odločbe o podaljšanem obratovalnem času gostinskega obrata). V takem primeru je dovoljena pritožba zoper sklep, s katerim se osebi status stranskega udeleženca ne prizna, in tako zadrži njegovo izvršitev (prvi odstavek 142. člena ZUP). V primeru, da se status stranskega udeleženca s sklepom prizna, pa je sklep dopustno izpodbijati šele v pritožbi zoper odločbo o glavni stvari (četrti odstavek 258. člena ZUP); (Upravna svetovalnica, 2011).

4.2.2 VSTOP OSEBE V UPRAVNI POSTOPEK

Organ, ki vodi postopek, je po uradni dolžnosti dolžan ves čas postopka skrbeti za to, da so v postopku udeleženi vsi, na katerih pravice ali pravne koristi bi lahko vplivala odločba, zato je organ dolžan vsakogar, za katerega misli, da mu pripada položaj stranke, povabiti, da vstopi v postopek zaradi varstva svojega pravnega položaja. Vstop v postopek pa je mogoč tudi na zahtevo stranke, ki doslej v postopku ni sodelovala. V svoji zahtevi mora točno navesti, v čem je njen pravni interes in predložiti dokaze. To lahko stori kadarkoli med postopkom. O zahtevi za vstop v postopek se obvestijo tudi druge stranke postopka. Organ pa je dolžan preizkusiti, ali ima ta oseba pravico biti stranka v postopku oziroma ali se ji to lastnost prizna, in o tem izda sklep (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 160–169).

Vedno moramo razlikovati med stranko, določeno v 42. čl. ZUP, osebo, na zahtevo katere je začel postopek oziroma zoper katero postopek teče, in stranskim udeležencem, osebo,

ki ima pravico udeleževati se postopka zaradi varstva svojih pravic in koristi. Aktivna stranka pridobi svoj položaj z vložitvijo zahteve, pasivna z uvedbo postopka po uradni dolžnosti. Stranski udeleženec pa je v bistveno drugačnem položaju, saj se lahko v že začel – uveden postopek samo vključi. Razmerje med organom in stranko – pobudnikom za uvedbo postopka po uradni dolžnosti. Pobudnikova vloga (prijava) sicer vpliva na uvedbo postopka. Organ pa sam odloči, ali so podani pogoji za uvedbo postopka (po Brezniku in Grafenauerju, 2005, str. 157).

4.3 STRANKE V PRAVDNEM POSTOPKU

Civilni pravdni postopek je zgrajen na sistemu dveh strank – tožnika in toženca. Ti dve stranki morata biti tudi konkretno opredeljeni – pravdni postopek zoper neznano stranko ni mogoč. V pravdnem postopku je sprejet čisti procesni pojem stranke. Stranka je tisti, ki od sodišča zahteva pravno varstvo določene vsebine (tožnik), ter tisti, proti kateremu je to pravno sredstvo zahtevano (toženec). Ta opredelitev pojma stranke je ločena od pojma stranke (nosilca pravic oziroma obveznosti) v materialnopravnem razmerju. Stranka v procesnem smislu je namreč tudi tisti, ki zgolj zatrjuje, da je upravičenec iz materialnopravnega razmerja, oziroma tisti, za katerega tožnik zatrjuje, da je zavezanec iz materialnopravnega razmerja, čeprav se po izvedenem postopku lahko izkaže, da tožnik ni pravi udeleženec, toženec pa ne pravi zavezanec v materialnopravnem smislu.

Na stranko se v pravdnem postopku nanašajo tri vrste sposobnosti (po Galiču, 2010, str. 313):

- sposobnost biti stranka (ki v bistvu ustreza pravni sposobnosti materialnega prava);
- procesna sposobnost oziroma pravdna sposobnost (ki ustreza poslovni sposobnosti materialnopravnega prava);
- postulacijska sposobnost (ki se povezuje predvsem z institutom obveznega odvetniškega zastopanja).

Prvi dve zgoraj navedeni sposobnosti sta bili opisani v prejšnjem poglavju tega diplomskega dela.

Postulacijska sposobnost pa je sposobnost dati procesnim dejanjem pravno relevantno obliko (včasih to lahko da le kvalificirana oseba – v mnogih zakonodajah stranka ne more opravljati nekaterih procesnih dejanj brez odvetnika), in sicer sama, brez zastopnika, razen če ne more komunicirati s sodiščem.

ZPP določa, da mora stranka imeti v določenih fazah postopka za pooblaščenca odvetnika, ker sicer ne more opravljati pravno relevantnih procesnih dejanj v postopkih z izrednimi pravnimi sredstvi. Obvezno zastopanje v postopkih z izrednimi pravnimi sredstvi pomeni omejitev postulacijske sposobnosti.

87. čl. ZPP v tretjem odstavku določa, da je lahko na okrožnih, višjih in vrhovnih sodiščih zastopnik le odvetnik ali oseba, ki je opravila državni pravniški izpit – torej kvalificirana

oseba.

Sicer ima postulacijska sposobnost podobne posledice kot procesna sposobnost – nanjo pazi sodišče po uradni dolžnosti in ovrže zahtevo za izredno pravno sredstvo, če je ni vložil odvetnik stranke; upoštevajo jo tudi sodišča na nadaljnjih stopnjah (po Galiču in drugi, str. 365).

4.4 STRANKE V NEPRAVDNEM POSTOPKU

Medtem ko v pravnem postopku nastopajo stranke, v nepravdnem postopku nastopajo udeleženci. Stranka v pravnem postopku je tisti, ki vloži tožbo (zahteva sodno varstvo), in tisti, proti kateremu je tožba naperjena.

Za to, da je nekdo v postopku priznan kot stranka, zadostuje zatrjevanje materialne legitimacije. V nasprotju s pravnim postopkom nepravdni postopek temelji na vsebinskem (materialnem) razumevanju pojma stranka.

Nepravdni postopek se začne na predlog udeleženca oziroma po uradni dolžnosti.

Oseba, ki je predlagatelj postopka, je udeleženec, oseba, proti kateri je predlog vložen, pa je nasproti udeleženec. V nepravdnem postopku lahko nastopa oseba, glede katere se vodi postopek, oziroma oseba, na katero se sodna odločba nanaša, ter oseba, katere pravni interes je lahko s sodno odločbo prizadet. Udeleženec nepravdnega postopka pa je lahko tudi organ, ki mu zakon daje pravico, da se udeležuje postopka. Udeleženec postopka v materialnopravnem pomenu so vse tiste osebe, katerih pravni položaj bo prizadet ali utegne biti prizadet z odločbo sodišča.

V nepravdnem postopku ločimo tri vrste udeležencev:

1. formalni udeleženec (opredelitev je formalnoppravna) je tisti, ki vloži predlog (predlagatelj postopka), in tisti, zoper katerega je predlog vložen (nasprotni udeleženec);
2. materialni udeleženec (materialnoppravna povezanost z zadevo) – to je tisti, na kogar se odločitev nepravdnega sodišča neposredno nanaša, in tisti, katerih pravni interes bi bil z odločitvijo nepravdnega sodišča neposredno prizadet – tudi tretja oseba ima lahko status materialnega udeleženca, če utegne biti njen pravni interes z odločitvijo nepravdnega sodišča prizadet; npr. v postopku razglasitve pogrešanca za mrtvega so materialni udeleženci tisti, ki se jim bo pravni položaj spremenil – dediči, zakonec, upniki; v postopku za določitev nujne poti je lahko udeleženec tudi užitkar.
3. zakoniti udeleženec – tisti, ki ga zakon izrecno (taksativno) našteva, da lahko sodeluje v postopku; npr. pri odvzemu roditeljske pravice lahko predlog za odvzem podajo center za socialno delo, zakonec, skrbnik, otrok itd.

Treba je ločevati med formalnimi udeleženci, ki so upravičeni dejansko začeti postopek (imajo aktivno legitimacijo za začetek postopka), in zakonitimi udeleženci, ki so zgolj upravičeni sodelovati v postopku (npr. CSD, skrbnik). Krog oseb, ki so legitimirane za uvedbo postopka, je širši od oseb, ki so udeleženci postopka.

20. člen ZNP določa, da kdor misli, da utegne biti s sodno odločbo prizadet njegov pravni interes, lahko ves čas postopka na naroku ali s pisno vlogo prijavi udeležbo. O tem sodišče obvesti druge udeležence in jim določi rok, v katerem se lahko izjavijo o udeležbi. Sodišče lahko tudi brez izjave drugih udeležencev zavrne udeležbo, če ugotovi, da pravni interes osebe, ki je prijavila udeležbo, ni podan.

Materialni udeleženci se torej vključijo v postopek tako, da sodišču prijavijo udeležbo (na naroku ali s pisno vlogo). Nato sodišče presodi, ali imajo pravni interes. Sodišče odloči s sklepom, s katerim dovoli ali zavrne udeležbo; če sodišče ugotovi, zoper sklep ni posebne pritožbe, če zavrne udeležbo, pa je pritožba zoper tak sklep. Materialni udeleženci se lahko vključijo ves čas postopka do pravnomočnosti, tudi v pritožbi. Tu se zastavlja vprašanje, ali ima sodišče obveznost, da na lastno iniciativo pozove materialne udeležence. Na to vprašanje zakon ne daje odgovora. Splošno sprejeto stališče je, da sodišču ni treba raziskati, kdo bi lahko bil udeleženec. Če pa sodišče ve za materialne udeležence, jih mora obvestiti o začetku postopka. Gre za pomembno vprašanje z vidika kontradiktornosti in sodelovanja v postopku (po Rijavcu in drugi, 2009, str. 29–30).

4.5 STRANKE V KAZENSKEM POSTOPKU

Osebe, ki sodelujejo v kazenskem postopku, imenujemo procesni subjekti. Delimo jih na procesne subjekte v ožjem in širšem pomenu. Procesni subjekti v ožjem pomenu opravljajo temeljne procesne funkcije, ki so funkcija kazenskega pregona, obrambe in sojenja, in to so upravičeni tožilec, obdolženec in sodišče.

Kazenski postopek akuzatorno-inkvizitornega tipa pa je urejen po načelu tristranskega razmerja med sodiščem in dvema strankama, ki sta med seboj enakopravni. Ti dve stranki sta upravičeni tožilec, ki nasproti drugemu subjektu zahteva sodno odločitev o domnevno storjenem kaznivem dejanju (aktivna stranka), in obdolženec, ki je subjekt, glede katerega se zahteva sodna odločitev o domnevno storjenem kaznivem dejanju (pasivna stranka). Sodišče in stranki pa niso edini procesni subjekti. V kazenskem postopku nastopajo tudi tako imenovani pomožni udeleženci, za katere je značilno, da se postopek lahko opravi tudi brez koga izmed njih, v določenih postopkih sploh niso potrebni. To so (po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 287):

- oškodovanec;
- priče, ki so v postopku potrebne, so le, če lahko kaj izpovedo o odločilnih dejstvih;
- izvedenci, ki so v postopku potrebni, so le, če se pokaže potreba po njihovem strokovnem znanju;
- tolmači, ki so pomembni za postopek, če se kaže potreba po njihovem strokovnem znanju;

- zagovornik tudi ni nujen udeleženec postopka, saj formalna obramba ni vedno obvezna;
- pooblašcene osebe policije, ki jih med seboj delimo še na vzporedne procesne subjekte, zastopnike in pooblašcence, pomožne organe in tretje osebe.

4.5.1 SODIŠČE

V kazenskem postopku so udeležena sodišča splošne pristojnosti ali redna sodišča. 25. čl. ZKP taksativno določa, da so to:

- okrajna in okrožna sodišča, ki sodijo na prvi stopnji;
- višja sodišča, ki sodijo na drugi stopnji;
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije, ki sodi v postopkih, ko je vloženo izredno pravno sredstvo in jim določa stvarno pristojnost.

Kazensko sodišče storilcem kaznivih dejanj izreka kazenske sankcije. Po ZKP ima dvojno funkcijo:

- na zahtevo upravičenega tožilca izvede preiskavo; to opravi preiskovalni sodnik;
- po sprejemu obtožbe upravičenega tožilca odloča o utemeljenosti obtožbe in sodi obdolženemu storilcu.

Predsednik sodišča ne sodi, temveč opravlja druga procesna dejanja:

- odloča o izločitvi sodnika;
- odloča o postavitvi zagovornika po uradni dolžnosti;
- odloča o pritožbah zaradi zavlačevanja postopka;
- opravlja nadzorstvo nad priporniki ...

Predsednik senata ne sodi, temveč opravlja druga procesna dejanja:

- odloča o izločitvi zapisnikarja in izvedencev;
- odloča o postavitvi zagovornika revnim;
- odloča o vrnitvi v prejšnje stanje;
- odloča o razrešitvi postavljenega zagovornika;
- zahteva preizkus obtožnice;
- pripravlja glavno obravnavo ...

O procesnih vprašanjih, ki se ne pojavijo na glavni obravnavi, odloča na I. stopnji zunajobravnavni senat. Sestavljen je iz treh sodnikov. Zunajobravnavni senat:

- odloča, če se preiskovalni sodnik ne strinja s predlogi strank;
- odloča o ugovoru zoper obtožnico;
- odloča o priporu;
- odloča o zahtevi za obnovo postopka.

V kazenskem postopku so pri sojenju udeleženi tudi nepoklicni sodniki. Sodnike porotnike na predlog izbere višje sodišče za sodišča pod njegovo pristojnostjo (po Pečarju, 1999, str. 59–61; po Dežmanu in Erbežniku, 2003, str. 293–297).

4.5.2 DRŽAVNI TOŽILEC

Državno tožilstvo je po določilu drugega odstavka 5. člena Zakona o državnem tožilstvu (v nadaljevanju ZDT¹⁷) samostojni državni organ, v okviru katerega se izvaja kazenski pregon storilcev kaznivih dejanj v javnem interesu in zato po uradni dolžnosti. Državni tožilec je v kazenskem postopku procesni subjekt, ki opravlja funkcijo pregona. Kazenska preiskava se lahko začne le na zahtevo tožilca.

V našem kazenskem pravu lahko nastopajo trije različni tožilci:

- državni tožilec;
- zasebni tožilec;
- oškodovanec kot tožilec.

Zakon o kazenskem postopku za vse tri vrste tožilcev uporablja izraz upravičeni tožilec.

Državni tožilec je upravičeni tožilec pri vseh kaznivih dejanjih, katerih storilci se preganjajo po uradni dolžnosti. Če državni tožilec spozna, da ni razlogov za uvedbo ali nadaljevanje kazenskega postopka, lahko stopi na njegovo mesto oškodovanec kot tožilec.

Na zasebno tožbo se preganja manjše število lažjih kaznivih dejanj.

Pri opravljanju svoje naloge je državni tožilec vezan na načelo legalitete. Državni tožilec je dolžan začeti in vzdrževati kazenski pregon, če je podan utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti. Državni tožilec nima pravice presojeti smiselnosti uvedbe kazenskega postopka. Če so podani zakoniti pogoji za kazenski pregon, ga mora začeti, čeprav se mu zdi nesmiseln. Obstoj dokazov tožilec ocenjuje po svoji presoji. Če so podani zadostni dokazi, mora sprožiti kazenski pregon. Ovadba ni procesna predpostavka za pregon.

Pristojnosti državnega tožilca glede kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti:

- ukrene vse potrebno pri odkrivanju kaznivega dejanja in izsleditvi storilcev – usmerja predkazenski postopek;
- zahteva preiskavo;
- vložiti in zastopa obtožnico (obtožni predlog) pred pristojnim sodiščem;
- vlaga:
 1. pritožbe zoper nepravnomočne sodne odločbe,
 2. izredna pravna sredstva zoper pravnomočne sodne odločbe.

¹⁷ Zakon o državnem tožilstvu (Uradni list RS, št. 63/1994, 59/1999, 56/2002-ZJU, 105/2002; Odl. US: U-I-202/99-20, 110/2002, 14/2003-UPB1, 17/2006 (20/2006 popr.), 20/2006-ZNOMCMO, 20/2006-ZNOJF-1, 50/2006-UPB2, 1/2007; Odl. US: U-I-60/06-200, U-I-214/06-22, U-I-228/06-16, 14/2007, 34/2007-UPB3, 40/2007, 57/2007, 62/2007-UPB4; Zakon o državnem tožilstvu, UPB5 (77/2009 popr.), 87/2009, 40/2010; Skl. US: U-I-219/09-18, 57/2010; Skl. US: U-I-82/10-13, 86/2010-ZJNepS)

Državni tožilec ima dvojno vlogo:

- Je stranka v postopku, nima pa nobenih pravic do obdolženca kot nasprotne stranke v postopku in nima nobenih pravic do drugih udeležencev v postopku. Njegove pravice so omejene na predloge sodišču, da sprejme zoper obdolženca, priče ali izvedence določene ukrepe (pripor, zaslišanje ...). Ima enake pravice kot obdolženec, razen tistih, ki jih ima kot državni organ.
- Je državni organ, ki se zavzema za pravilno in zakonito odločbo ter za zakonit postopek ne glede na to, ali je to v korist ali škodo obdolženca. Pravno sredstvo lahko vloži celo v obdolženčevo korist. Od drugih državnih organov lahko zahteva, da mu dostavijo na vpogled spise in pošljejo obvestila, ki jih potrebuje pri svojem delu. Zaradi narave državnega organa je mogoča izločitev državnega tožilca.

Okrožni, višji in vrhovni tožilci so pristojni za postopek pred ustreznimi sodišči. Krajevna pristojnost državnega tožilstva se določa po krajevni pristojnosti sodišča. O sporih glede pristojnosti med državnimi tožilci odloča neposredno višji tožilec. Ne veže ga nikakršni rok za pregon, razen zastaralni rok (po Pečarju, 1999, str. 66–68).

4.5.3 OŠKODOVANEC OZIROMA ZASEBNI TOŽILEC

Oškodovanec ali zasebni tožilec je udeležen pri zasebni tožbi (po 19. čl. ZKP). Pri kaznivih dejanjih, za katera se storilci preganjajo na zasebno tožbo, je upravičeni tožilec – zasebni tožilec. Gre za lažja kazniva dejanja (zaporna kazen do 5 let) z izjemo, ko gre za kaznivo dejanje zoper premoženje, kadar je storilec v bližnjem razmerju z oškodovancem – ob pogojih iz 19. čl. ZKP teče pregon na zasebno tožbo tudi, ko gre za razmeroma huda kazniva dejanja, celo takšna z zagroženo kaznijo do 8 let zapora.

Zasebni tožilec se za pregon odloča samostojno po načelu opurtunitete.

Pravni položaj zasebnega tožilca je enak položaju državnega tožilca z izjemo, da nima pravic, ki jih ima državni tožilec kot državni organ. Zasebni tožilec je glede začetka pregona vezan na prekluzivni rok, saj mora kazenski pregon začeti v treh mesecih od dneva, ko je zvedel za kaznivo dejanje in storilca. Rok začne teči šele v trenutku, ko sta upravičencu znani obe dejstvi. Zasebna tožba ne more biti nikoli vložena zoper neznanega storilca.

Kaznivo dejanje, ki teče na zasebno tožbo, je popolnoma v rokah zasebnega tožilca. Sam mora zbrati potrebne podatke in dokaze za vložitev zasebne tožbe.

Zasebni tožilec ima pravico:

- opozoriti na vsa dejstva in predlagati dokaze, ki so pomembni, da se:
 - ugotovi kaznivo dejanje,
 - izsledi storilca kaznivega dejanja,
 - ugotovi premoženjskopravni zahtevek;
- pregledovati spise in si ogledovati dokazne predmete, na glavni obravnavi mora:
 - predlagati dokaze,

- postavljati obtožencu, pričam in izvedencem vprašanja,
- dajati pripombe in pojasnila glede njihovih izpovedb.

Zasebni tožilec je po navadi oškodovanec. Za mlajše mladoletnike (14–16 let) in poslovno nesposobne osebe vloži tožbo njihov zakoniti zastopnik. Mladoletnik, ki je dopolnil 16 let, lahko sam vloži zasebno tožbo. Zasebnega tožilca lahko zastopa pooblaščenec. Če oškodovanec umre med potekom roka za zasebno tožbo ali med postopkom, lahko njegovi bližnji sorodniki v treh mesecih po njegovi smrti vložijo zasebno tožbo ali nadaljujejo začeti postopek (po Pečarju, 1999, str. 67–69).

4.5.4 OSUMLJENEC, OBTOŽENEC IN OBSOJENEC

1. alineja 144. čl. ZKP pove, da je osumljenec oseba, ki je osumljena, da je storila kaznivo dejanje. Kot osumljenec pa še ni subjekt kazenskega postopka, ampak predkazenskega postopka.

1. alineja 144. čl. ZKP pa opredeljuje obdolženca kot osebo, zoper katero teče preiskava ali zoper katero je vložena obtožnica, obtožni predlog ali zasebna tožba, torej zoper katero teče formalni kazenski postopek.

Po ZKP je obdolženec oseba:

- zoper katero teče preiskava,
- zoper katero je vložena obtožnica, obtožni predlog ali zasebna tožba.

Obtoženec je oseba, zoper katero teče formalni kazenski postopek in je vložena obtožnica postala že pravnomočna.

Obsojenec je oseba, za katero je s pravnomočno sodbo ugotovljeno, da je kazensko odgovorna za določeno kaznivo dejanje. V postopku izrednih pravnih sredstev vedno uporabljamo izraz obsojenec.

Pogoji za obdolženca:

- obdolženec je lahko le fizična oseba (ne more biti pravna oseba);
- obdolženec ne sme biti izvzet iz jurisdikcije slovenskih procesnih organov (diplomatska imuniteta);
- obdolženec mora biti procesno sposoben, kar pa niso:
 1. osebe, mlajše od 14 let,
 2. osebe, ki po storitvi kaznivega dejanja trajno duševno zbolijo – proti njim se postopek ne more začeti; če se med kazenskim postopkom ugotovi, da je obdolženec po storjenem kaznivem dejanju trajno duševno zbolel, se kazenski postopek s sklepom ustavi.

Zoper osebe, ki so kaznivo dejanje storile v neprištevnem stanju, se izvede poseben postopek za uporabo varnostnih ukrepov.

Obtoženec v kazenskem postopku nastopa kot subjekt kazenskega postopka, in sicer kot tisti subjekt, ki ima določene procesne pravice, s katerimi v postopku brani svoje interese (pravica do obrambe, pravica do zagovornika, o kateri mora biti poučen že na prvem zaslišanju, pravica do sojenja v navzočnosti – je ustavno zagotovljena pravica do varstva osebnosti).

Obdolženec v kazenskem postopku nastopa tudi kot stranka v postopku. Obdolženec ima položaj stranke v fazah kazenskega postopka, ki formalno omogočajo medsebojno nasprotovanje upravičenega tožilca in obdolženca pred sodiščem. Položaj stranke pride najbolj do veljave na glavni obravnavi in v pritožbenem postopku (po Pečarju, 1999, str. 71–73).

4.5.5 ZAGOVORNIK

Pravica do strokovne formalne obrambe v kazenskem postopku je določena z ustavo. Nadalje je opredeljena tudi v 12. čl. ZKP.

Zagovornik je oseba, ki s svojim pravnim znanjem in izkušnostjo v kazenskem postopku pomaga obdolžencu pri njegovi obrambi. Z zagovornikom se zagotavlja »enakost orožij«. Ker morata biti stranki v postopku enakopravni, se z zagovornikom obdolženec izenači z državnim tožilcem, ki je pravni strokovnjak.

Zagovornika si po navadi vzame obdolženec sam. Lahko mu ga najamejo njegovi bližnji – zastopanje po pooblastilu. Sodišče mora poskrbeti, da bo obdolženec imel zagovornika v vseh primerih obvezne formalne obrambe, čeprav si ga sam ne vzame.

Obvezna formalna obramba je v ZKP predpisana v različnih fazah postopka:

- ob odvzemu prostosti s strani policije, če si osumljenec zaradi svojih materialnih razmer ne more sam zagotoviti zagovornika, mu ga po uradni dolžnosti postavi na lastne stroške država, če je to v interesu pravičnosti;
- v postopku odločanja o priporu;
- v času pripora – obdolženec mora imeti zagovornika ves čas, ko je v priporu (to ne velja za pripor, ki traja od pravnomočnosti sodbe do nastopa kazni, ker gre za pripor zunaj kazenskega postopka);
- pri prvem zaslišanju, če:
 1. je nem, gluha ali drugače nezmožen, da se uspešno brani;
 2. mu je bila odvzeta prostost in je bil priveden k preiskovalnemu sodniku, (prvo zaslišanje po 157. čl. ZKP);
 3. zoper njega teče postopek za kaznivo dejanje s predpisano kaznijo 30 let zapora;
- ob vročitvi obtožnice v rednem kazenskem postopku, ob vročitvi obtožnice mora imeti obdolženec zagovornika, če gre za kaznivo dejanje s predpisano kaznijo nad 8 let zapora;
- v fazi glavne obravnave, če se mu sodi v nenavzočnosti;
- ob zaslišanju, ki bo dokaz v kazenskem postopku.

Obvezna obramba preneha, če odpadejo okoliščine, na katere se navezuje. Najdalj traja do pravnomočnosti sodbe. Izjemoma je razširjena še na postopek z izrednimi pravnimi sredstvi, če gre za obsojenca, ki se zaradi svojih osebnih lastnosti ne more braniti (nem, gluhi), ali če je bil obsojen na zelo visoko zaporno kazen (30 let).

Če si v primeru obvezne formalne obrambe obdolženec ne zagotovi zagovornika, mu ga postavi predsednik sodišča po uradni dolžnosti – postavljeni zagovornik. Obdolženec si lahko namesto postavljenega zagovornika vedno izbere drugega zagovornika – postavljeni zagovornik se razreši. Postavljeni zagovornik lahko iz upravičenih razlogov sam zahteva razrešitev.

Obdolženec lahko zahteva razrešitev in postavitve drugega zagovornika, če zagovornik svoje dolžnosti ne opravlja v redu. O razrešitvi zagovornika se obvesti odvetniško zbornico.

Zagovornik se najame s pooblastilom. Zagovornik po uradni dolžnosti se postavi s sklepom predsednika sodišča iz liste zagovornikov po uradni dolžnosti. Obdolženec ima lahko več zagovornikov. Isti zagovornik ne more zagovarjati več obdolžencev v isti kazenski zadevi, ker lahko pride do kolizije interesov (obdolženci drug drugega obremenjujejo), v tem primeru pa zagovornik ne more delovati v korist vseh obdolžencev.

V Sloveniji je lahko zagovornik le odvetnik ali odvetniški kandidat, ki nadomešča odvetnika. Odvetniški kandidat ne more biti zagovornik pred vrhovnim sodiščem.

Zagovornik lahko pri obrambi obdolženca stori vse v korist obdolženca, kar lahko stori tudi obdolženec sam. Zagovornik pregleduje spise, ima neposredne stike z obdolžencem, če je obdolžencu odvzeta prostost, je navzoč pri procesnih dejanjih, vplaga pravna sredstva.

Na glavni obravnavi ima zagovornik pravico odgovoriti na obtožbo, pravico dajati predloge, pravico izrekat svoja stališča, pravico postavljati vprašanja (pričam in izvedencem), pravico do končne besede, pravico do odgovora na končno besedo tožilca.

Glede vlaganja pravnih sredstev lahko zagovornik vloži ugovor zoper obtožnico brez pooblastila, vloži pritožbo zoper sodbo I. stopnje brez pooblastila, po pravnomočnosti sodbe lahko zahteva izredno omilitev kazni, po pravnomočnosti sodbe lahko tudi zahteva obnovo postopka. Nobenega pravnega sredstva pa ni mogoče vložiti zoper voljo obdolženca. Zagovornik ne sme opravljati dejanj v obdolženčevo škodo, čeprav je prepričan o njegovi krivdi.

Delovanje zagovornika ne sme biti v nasprotju z voljo obdolženca. Če je v nasprotju, lahko obdolženec prekliče pooblastilo, če gre za fakultativno obrambo; zahteva razrešitev, če gre za postavljenega zagovornika.

Če med obdolžencem in zagovornikom prihaja do neskladij glede strategije obrambe, lahko zagovornik odpove pooblastilo, če gre za fakultativno obrambo; zahteva razrešitev zase, če je bil postavljen.

Zagovornik ugotavlja materialno resnico le v delu, ki je obdolžencu v korist. Od zagovornika ni mogoče zahtevati, naj govori resnico. Zagovornik ima pravico do molka, če obrambe ne more uspešno opravljati na drug način. Ne sme biti zaslišan kot priča o tem, kar mu je obdolženec povedal, razen če obdolženec to zahteva. Če zagovornik ni zaslišan kot priča, ne more biti kaznovan za to, da ni prijavil kaznivega dejanja in storilca.

Zagovornik pri obrambi ne sme uporabljati nemoralnih sredstev, čeprav bi obdolžencu koristila: ne sme potvarjati resnice, ne sme oblikovati lažnih dokaznih predlogov, ne sme uničevati sledov kaznivega dejanja, ne sme zavajati sodišča na krivo pot, ne sme dokazovati pravilnosti kaznivega dejanja.

Obramba zagovornika preneha s smrtjo zagovornika ali obdolženca, z izgubo odvetništva, z izključitvijo zagovornika na glavni obravnavi zaradi motenja reda, če postane zagovornik procesno nesposoben (duševno bolan), s preklicem oziroma odpovedjo pooblastila ali razrešitvijo.

Zagovornik je upravičen do nagrade in povrnitve potrebnih izdatkov (po Požarju, 1999, str. 74–77).

4.6 STRANKE V UPRAVNEM SPORU

V upravnem sporu sta udeleženi vsaj dve stranki: tožnik, ki misli, da je prizadet v svoji pravici, in toženec, ki je prepričan v nasprotno.

ZUS-1 v 16. čl. taksativno določa, kdo so lahko stranke v postopku:

- tožnik;
- tožena stranka;
- prizadeta stranka s položajem stranke, če tako določa zakon.

Zakon udeležbo prizadetih oseb omejuje na osebe, ki jim ta ali kakšen drug zakon priznava položaj stranke v upravnem sporu. Gre za osebo, ki ima določen odnos do izpodbojnega upravnega akta.

Tožnik je lahko:

1. Oseba – subjekt, ki je bila stranka ali stranski udeleženec v postopku izdaje upravnega akta.

Tožnik je legitimirana stranka, ki vloži tožbo in s tem sproži začetek upravnega spora. Upravni spor ne začne nikoli po uradni dolžnosti (*exoffo*), ampak vedno na predlog

zainteresirane stranke. Tožnik je lahko posameznik, fizična ali pravna oseba, ki meni, da mu je bila kršena kakšna njegova pravica ali naložena neupravičena obveznost v upravnem postopku.

2. Oseba, kateri je bila v upravnem postopku zavrnjena pravica do udeležbe v postopku. To je subjekt, ki v upravnem postopku ni bil stranka ali stranski udeleženec, ker v tem postopku ni imel možnosti sodelovanja.
3. Zastopnik javnega interesa v primerih, ki jih določa ta zakon v 18. čl. (imeti mora pooblastilo vlade kot demokratično legitimiranega nosilca oblasti, če ugotovi, da je bil z upravnim aktom kršen zakon v škodo javnega interesa), zastopnik javnega interesa je lahko državni pravobranilec, odvetnik oziroma oseba, ki izpolnjuje pogoje za okrožnega sodnika. Cilj postopka je zagotovitev varstva zakonitosti in enakosti pred zakonom. Tožnik ne more biti organ, ki je odločal v končanem upravnem postopku.

Toženec je v upravnem sporu tisti, zoper katerega je tožbeni zahtevek naperjen. 5. odst. 17. čl. ZUS-1 opredeljuje, da je tožena stranka oziroma toženec v upravnem sporu lahko država, lokalna skupnost oziroma druga pravna oseba, ki je izdala upravni akt, s katerim je bil postopek odločanja končan (dokončen upravni akt), da toženca v upravnem sporu zastopa organ, ki je izdal akt iz prejšnjega stavka, razen če Vlada RS oziroma župan po vložitvi tožbe za zastopnika določita drug organ države oziroma lokalne skupnosti.

Tožeča in tožena stranka sta v takšnem sporu v popolnoma enakopravnem položaju. Položaj stranke ima tudi oseba, ki bi ji bila odprava oziroma sprememba izpodbijanega upravnega akta v neposredno škodo, pa ne gre za osebo, ki je bila pravilno vabljen k stranski udeležbi in opozorjena na posledice ter do izdaje odločbe na prvi stopnji ni pravilno priglasila stranske udeležbe, in oseba, ki bi morala biti udeležena kot stranski udeleženec in ji ni bila vročena odločba ter iz vseh okoliščin izhaja, da za izdajo odločbe ta oseba ni vedela oziroma iz okoliščin ni mogla sklepati, da je bila odločba izdana. Sodišče je dolžno po uradni dolžnosti skrbeti, da na predlog strank obvesti tretje osebe, če bi ureditev spornega razmerja lahko posegla v njihove pravice ali neposredne koristi (po Androjni in Kerševanu, 2006, str. 677–686; po Tratarju, 2006, str. 112–116).

4.7 SKLEP

V različnih pravnih postopkih nastopajo različne vrste strank. V upravnem postopku ZUP v 1. točki 42. čl. določa, kdo je lahko stranka, to je vsaka fizična ali pravna oseba zasebnega ali javnega prava, na katere zahtevo je začel postopek ali zoper njo postopek teče. V 2. točki pa govori, da so lahko stranke v postopku tudi drugi, če so nosilci pravic in obveznosti, o katerih se odloča v upravnem postopku. 42. čl. ZUP-a pa taksativno določa, kdo ima pravico udeleževati se postopka.

Civilni pravdni postopek je postopek dveh točno opredeljenih strank – tožnika in toženca.

Medtem ko je materialnopravno stranka lahko, kdor je nosilec pravic in obveznosti, je procesno stranka le tisti, ki zahteva varstvo teh pravic (tožnik), ali tisti, zoper katerega je pravno varstvo zahtevano (toženec). Kdo je lahko stranka v postopku in katere pogoje mora izpolnjevati, pa taksativno določa 76. čl. ZPP.

19. člen ZNP določa, kdo so udeleženci nepravdnega postopka. To je predlagatelj, postopka, oseba, proti kateri je predlog vložen (nasprotni udeleženec), oseba, glede katere se vodi postopek, oziroma oseba, na katero se sodna odločba neposredno nanaša, ter oseba, katere pravni interes utegne biti s sodno odločbo prizadet. Udeleženci so tudi osebe in organi, ki jim zakon daje pravico, da se udeležujejo postopka. Če pa kdo misli, da utegne biti s sodno odločbo prizadet njegov pravni interes, lahko ves čas postopka na naroku ali s pisno vlogo prijavi udeležbo (1. odst. 20. čl. ZNP).

V kazenskem procesnem pravu govorimo o udeležencih postopka. Tisti udeleženci postopka, ki opravljajo poglobitve funkcije, so poglobitvi subjekti kazenskega postopka. To so po zakonu tožilec, obdolženec in sodišče. Pomožni ali stranski subjekti kazenskega postopka pa so oškodovanec, priče, izvedenci, tolmači, zastopniki, pooblaščenici, zagovorniki. Vsak od njih ima določene pravice in obveznosti, vendar se postopek lahko opravi tudi brez njih. Vsekakor si kazenskega postopka brez upravičenega tožilca in obdolženca ne moremo zamisliti. Zakon trdi, da sta to stranki kazenskega postopka. O strankah pa govorimo le v obtožnem postopku, kjer imamo tristransko procesno razmerje med tožilec, obdolžencem in sodiščem (po Pečarju, 1999, str. 57–58).

16. čl. ZUS-1 določa, da so stranke v postopku tožnik, toženec in prizadeta oseba s položajem stranke, če tako določa zakon. V 17. čl. pa določa, da je tožnik oseba, ki je bila stranka ali stranski udeleženec v postopku izdaje upravnega akta, oseba, ki ji je bila zavrnjena pravica do udeležbe v upravnem postopku, tožnik je lahko tudi zastopnik javnega interesa, ne more pa biti organ, ki je odločal v končanem postopku. Toženec v upravnem sporu je vedno organ oziroma pravna oseba, ki je izdala upravni akt, s katerim je bil postopek odločanja končan.

Udeleženec v postopku pred ustavnim sodiščem je tisti, ki vloži vlogo (npr. pobudnik, pritožnik), in nasprotni udeleženec – to je organ, ki je sprejel ali izdal izpodbijani akt; npr. če se s pobudo izpodbija zakon, je nasprotni udeleženec državni zbor, če se izpodbija sodna odločba, je v postopku ustavne pritožbe nasprotni udeleženec druga stranka iz postopka, v katerem je bil izdan izpodbijani posamični akt (Ustavno sodišče RS, 2011).

5 ZASTOPNIKI STRANK V RAZLIČNIH POSTOPKIH

5.1 SPLOŠNO

Procesna dejanja v postopkih lahko opravljajo le fizične osebe, ki so procesno popolnoma sposobne. Če stranka v postopku ni popolnoma procesno sposobna, jo mora zastopati njen zakoniti zastopnik, ki v njenem imenu opravlja procesna dejanja. Tudi stranka, ki je popolnoma procesno sposobna, ima lahko v postopku zastopnika. Zato za zastopnika lahko imenujemo fizično osebo, ki je procesno oziroma poslovno sposobna in v imenu stranke ter na njen račun opravlja dejanja v postopku. Ta dejanja pa učinkujejo na enak način, kot bi jih opravila stranka sama.

Glede na položaj in pravne značilnosti ločimo:

- zakonite zastopnike (oziroma nujne zastopnike), njihovo pooblastilo temelji na zakonu;
- pogodbene zastopnike ali pooblaščenca, katerih pooblastilo temelji na pogodbenem razmerju med pooblastiteljem in pooblaščencom.

Zastopnik zastopa osebo, ki ni sposobna oblikovati svoje volje, pooblaščenec pa osebo, ki jo je sposobna oblikovati. Oba opravljata procesna dejanja v imenu in na račun stranke.

Pooblaščenca zastopajo stranko, ki je sposobna sama oblikovati svojo voljo in opravljati pravdna dejanja. Tu gre za pogodbeno razmerje (je notranje razmerje), ki je za zastopanje nasproti tretjim (zunanje razmerje) le toliko, kolikor je zapisano v pooblastilu. Pooblastilo pa je enostranska izjava volje, ki potrjuje, da zastopanca zastopa zastopnik. Zunanje razmerje ustvarja pooblastilo, notranje pa mandatna pogodba med pooblastiteljem in pooblaščencom. Ta pogodba (pooblastilo), ki jo lahko sklene stranka oziroma njen zakoniti zastopnik, je lahko v pisni obliki ali ustno dana na zapisnik, kar ji daje značaj javne listine, določi krog pravic zastopanja in urejuje razmerje med pooblastiteljem in pooblaščencom (Pravna fakulteta v Ljubljani, 2011).

5.1.1 ZAKONITI ZASTOPNIKI

Zakoniti zastopniki, ki imajo na podlagi zakona ali akta, ki ga izda pristojni organ, pooblastilo za zastopanje procesno nesposobne stranke. V takih primerih stranka na sam postopek ne more vplivati. Zakonitemu zastopniku določa obseg pravic v postopku že sam zakon oziroma akt, na podlagi katerega je definiran kot zakoniti zastopnik. Prisotnost zakonitega zastopnika je nujna za vse procesno nesposobne fizične osebe. To so v prvi vrsti mladoletniki, ki jih po zakonu zastopajo starši.

Mladoletnika zastopajo starši kot zakoniti zastopniki ali pa mu zastopnika postavi skrbstveni organ. Zakoniti zastopnik za zastopanca opravlja vsa procesna dejanja, za nekatera pa potrebuje dovoljenje organa socialnega skrbstva. To so dejanja, ki so

pomembna za substanco mladoletnikovega premoženja ali za njegovo osebnost, oziroma pomembnejša dejanja, za dejanja razpolaganja z zahtevki (za vložitev ali umik tožbe, za pripoznanje tožbenega zahtevka oziroma za odpoved tožbenemu zahtevku, za sklenitev sodne poravnave ali za druga pravdna dejanja, za katera je v posebnih predpisih določeno, da mora imeti zastopnik posebno dovoljenje, sme to storiti le tedaj, če ima tako dovoljenje); (79. čl. ZPP).

Tudi polnoletnega otroka, ki zaradi telesne ali duševne prizadetosti ni sposoben skrbeti sam za svoje pravice in koristi, zastopajo starši. V tem primeru govorimo o podaljšani roditeljski pravici na podlagi sodne odločbe. Glede zakonitega zastopanja otrok imata oba starša enake pravice. Le v primeru, da ne pride do dogovora, o tem odloči center za socialno delo. V primeru razveze zakonske zveze pa otroka zastopa starš, kateremu je otrok dodeljen v varstvo in vzgojo. Mladoletnika, ki nima staršev ali jim je bila odvzeta roditeljska pravica, zastopa v postopkih skrbnik, ki ga postavi center za socialno delo.

Tudi polnoletne osebe, ki jim je s sodno odločbo odvzeta opravilna sposobnost, zastopa zakoniti zastopnik (78. čl. ZPP).

Pravne osebe in druge oblike organizacij in skupnosti opravljajo svoja dejanja v postopkih po svojem zakonitem zastopniku. Le-ta je določen v splošnem aktu pravne osebe (gospodarske družbe) oziroma že z zakonom ali aktom (javni zavodi) prisotnega državnega organa ali organa lokalne skupnosti.

Zakoniti zastopniki morajo v postopku izkazati svoje pooblastilo in pokazati potrebno skrb pri zastopanju. Dejanja v postopku morajo opravljati s posebno skrbnostjo. Če organ, ki vodi postopek, ugotovi, da zakoniti zastopnik osebe, ki je pod skrbništvom, ne kaže potrebne skrbnosti pri zastopanju, naznani to skrbstvenemu organu (47. čl. ZUP v povezavi z 2. in 3. odst. 79. čl. ZPP).

ZPP v 2. odst. 81. čl. določa, da če sodišče ugotovi, da stranka nima zakonitega zastopnika ali da zakoniti zastopnik nima posebnega dovoljenja, če je to potrebno, zahteva, da organ, pristojen za socialne zadeve, postavi skrbnika pravdno nesposobni osebi oziroma zahteva od zakonitega zastopnika, naj si priskrbi posebno dovoljenje ali pa ukrene vse, kar je potrebno, da bi bila pravdno nesposobna stranka pravilno zastopana.

Sodišče lahko da stranki rok za odpravo zgoraj navedenih pomanjkljivosti. Dokler se ne odpravijo te pomanjkljivosti, se smejo opravljati samo tista pravdna dejanja, zaradi katerih bi lahko nastale za stranko škodljive posledice, če bi se njih izvedba odložila. Če se omenjene pomanjkljivosti ne dajo odpraviti ali če brez uspeha preteče dani rok, sodišče s sklepom razveljavi pravdna dejanja, ki jih je opravilo v postopku, kolikor jih zadenejo te pomanjkljivosti; če pa so pomanjkljivosti take, da onemogočajo nadaljnjo pravdo, ovrže tožbo.

Pri zastopanju ločimo:

- notranje razmerje, ki temelji na zakonu, aktu državnega organa, statutu ali

- drugim pravnem aktu pravne osebe;
- zunanje razmerje, ki je razmerje med zastopnikom in tretjo osebo.

5.1.1.1 Začasni zastopnik

Upošteva določila 51. čl. ZUP, je organ dolžan ugotoviti, ali je v postopku procesno nesposobni stranki postavljen zakoniti zastopnik. Če procesno nesposobna stranka nima zakonitega zastopnika ali je treba opraviti kakšno dejanje zoper osebo, katere prebivališče je neznan in nima pooblaščenca, ji postavi organ, ki vodi postopek, začasnega zastopnika, če to narekuje nujnost zadeve ali interes stranke in je treba izvesti postopek. Organ, ki je postavil začasnega zastopnika procesno nesposobni stranki, mora o tem nemudoma obvestiti skrbstveni organ. Če pa je postavil začasnega zastopnika komu, čigar prebivališče je neznan, razglasi svoj sklep na oglasni deski in na enotnem državnem portalu e-uprava, po potrebi pa tudi na drug primeren način. Organ postavi stranki začasnega zastopnika tudi v primeru, ko si koristi stranke in njenega zakonitega zastopnika nasprotujejo, in v primeru, ko imata stranki z nasprotnima interesoma istega zakonitega zastopnika. Če stranka, ki ni fizična oseba, nima zastopnika, predstavnika, pa tudi ne pooblaščenca, postavi organ, ki vodi postopek, ob pogojih iz prvega odstavka tega člena taki stranki začasnega zastopnika in ji to brez odlašanja sporoči. Začasni zastopnik se postavi tudi takrat, kadar je treba opraviti dejanje, ki ga ni mogoče odložiti, stranke oziroma njenega pooblaščenca ali zastopnika pa ni mogoče pravočasno povabiti. To je treba takoj sporočiti stranki, pooblaščenca oziroma zastopniku. Postavljena oseba mora sprejeti zastopanje. Zastopanje sme odkloniti samo zaradi iz razlogov, ki so določeni v posebnih predpisih. Začasni zastopnik sodeluje samo v postopku oziroma pri dejanju, za katerega je postavljen, in le toliko časa, dokler so podani razlogi za to. Začasni zastopnik ima v postopku oziroma pri dejanjih, za katerega je postavljen, vse pravice in dolžnosti zakonitega zastopnika.

V pravnem postopku pa o začasnem zastopniku govorijo 81., 82. in 83. člen ZPP. Če sodišče 1. stopnje med postopkom ugotovi, da bi redni postopek s postavitvijo zakonitega zastopnika toženi stranki predlogo trajal, in bi sodnik ugotovil, da stranka ali njen zakoniti zastopnik nista sposobna za zastopanje, mora poskrbeti za začasnega zakonitega zastopnika, ki ga postavi zato bi lahko zaradi tega nastale škodljive posledice za eno ali za obe stranki, postavi sodišče na predlog tožeče stranke toženi stranki začasnega zastopnika v primerih:

- če tožena stranka ni pravnomočno sposobna, pa nima zakonitega zastopnika;
- če si koristi tožene stranke in njenega zakonitega zastopnika nasprotujejo (interesi otroka in roditelja pri zapuščinskem postopku);
- če imata obe stranki istega zakonitega zastopnika;
- če je prebivališče ali sedež tožene stranke neznan, pa tožena stranka nima pooblaščenca;
- če je tožena stranka ali njen zakoniti zastopnik, ki nima pooblaščenca v Republiki Sloveniji, v tujini in se ni mogla opraviti vročitev (kadar med državama ni sporazuma o pravni pomoči).

Za začasnega zastopnika se lahko postavi odvetnik, notar ali druga strokovno usposobljena oseba.

Začasni zastopnik ima v postopku, za katerega je postavljen, vse pravice in dolžnosti zakonitega zastopnika. Te pravice in dolžnosti ima začasni zastopnik od dneva postavitve in vse do takrat, dokler tožena stranka ali njen pooblaščenec ali tožeča stranka ali njen pooblaščenec ne nastopi pred sodiščem oziroma dokler organ, pristojen za socialne zadeve, ne sporoči sodišču, da je postavil skrbnika.

Sodišče ob postavitvi začasnega zastopnika izda oglas, ki ga objavi v Uradnem listu Republike Slovenije in na sodni deski, če je treba, pa tudi na drug primeren način. Oglas mora obsegati: navedbo sodišča, ki je postavilo začasnega zastopnika, zakonito podlago, ime tožene stranke ali tožeče stranke, ki se ji postavlja zastopnik, sporni predmet, ime zastopnika ter njegov poklic in prebivališče ter opozorilo, da bo zastopnik zastopal toženo stranko ali tožečo stranko v postopku vse do takrat, dokler tožena stranka ali tožeča stranka ali njen pooblaščenec ne nastopi pred sodiščem oziroma dokler organ, pristojen za socialne zadeve, ne sporoči, da je postavil skrbnika (84. čl. ZPP)

Začasnega zastopnika se lahko postavi tudi tožniku (82. čl. ZPP).

Upoštevati je treba, da postavitve začasnega zastopnika dejansko pomeni omejitev pravice stranke od izjavljanja pred sodiščem. Formalno sicer ne gre za omejitev, dejansko pa ja, saj gre za praktično izenačenje s popolnim odvzemom možnosti sodelovanja v postopku, odvisno sicer od narave konkretne zadeve. V določenih primerih, glede na naravo stvari, začasni zastopnik ne bo mogel ničesar vedeti o sporni zadevi in toženčevih pravic ne bo mogel učinkovito braniti. Zato bi moralo v takih primerih, še posebno, ko gre za stranko z neznanim prebivališčem, pristojno sodišče pred postavitvijo začasnega zastopnika sprožiti ustrezen postopek po 1. odst. 8. čl. Zakona o prijavi prebivališča (v nadaljevanju ZPPreb). Rezultat takega postopka je lahko ugotovitev novega prebivališča oziroma celo izbris posameznika iz Centralnega registra prebivalstva (CRP); (8./6.–7. čl. ZPPreb in sklep VS RS II Ips 72/2002 z dne 27. 6. 2001; po Galiču, 2005, str. 356).

5.1.2 POOBLAŠČENCI

V sistemu, ki stranki priznava polno postulacijsko sposobnost, se stranka lahko odloči, ali bo v postopku procesna dejanja opravljala sama ali prek pooblaščenca (Galič, 2010, str. 361). Postavitev pooblaščenca je v nasprotju z zakonitim zastopnikom fakultativna in odvisna le od volje stranke oziroma njenega zakonitega zastopnika.

ZUP le v 5. odst. 53. čl. govori o obveznem zastopanju stranke po pooblaščenca. »Če stranka, ki stalno živi v tujini, uveljavlja v Republiki Sloveniji kakšno pravico v upravnem postopku, mora imeti pooblaščenca v tem postopku, če iz kakršnih koli razlogov ne more osebno sodelovati v postopku.« Pooblaščenec je lahko vsaka fizična oseba, ki je procesno – opravilno sposobna, lahko je to tudi odvetnik ali odvetniška družba. Pooblastila lahko po

obliki delimo na pooblastila v pisni obliki, ki imajo značaj posebne zasebne listine in jih podpiše pooblastitelj, in pooblastila, dana ustno na zapisnik in imajo naravo javne listine.

Glede na obseg pooblastila pa poznamo splošna ali generalna pooblastila, ki veljajo za ves postopek do pravnomočnosti odločbe, in posebna ali specialna pooblastila, ki veljajo za opravljanje le določenih dejanj v postopku. V tem primeru stranka oziroma njen zakoniti zastopnik točno določi meje pooblaščenca pri zastopanju.

110. čl. ZUP določa tudi posebno vrsto pooblaščenca, ki ga določi uradna oseba stranki, ki je bila odstranjena od dejanja postopka zaradi kakšne nedostojnosti, pa noče sama imenovati pooblaščenca.

Če stranko zastopa v postopku kot pooblaščenec oseba, ki ni odvetnik, in v pooblastilu ni omejitev, torej gre za generalno pooblastilo, lahko pooblaščenec opravlja vsa procesna dejanja, vendar pa mora imeti izrecno pooblastilo stranke za dejanje umika zahtevka, sklenitev poravnave, prenos pooblastila na drugega pooblaščenca ter za vložitev izrednih pravnih sredstev. Če pa je pooblaščenec odvetnik ali odvetniški kandidat pri odvetniški pisarni in je to navedeno že v pooblastilu, splošno pooblastilo velja za vsa procesna dejanja, razen za vložitev izrednih pravnih sredstev, za kar potrebuje še posebno pooblastilo. To pomeni, da mora biti to pooblastilo dano izrecno, čeprav je lahko dano tudi skupaj in sočasno s splošnim pooblastilom. Torej odvetnik lahko v postopku opravlja vsa dejanja v imenu pooblastitelja, od vložitve zahtevka, umika, pripoznave, poravnave, pritožbe, izvršbe, prenosa pooblastila, le izrednih pravnih sredstev ne more vložiti brez posebnega – izrecnega pooblastila.

Pooblaščenec zastopa stranko, ki je sposobna sama oblikovati svojo voljo in opravljati pravdna dejanja. Gre za mandatno razmerje (najpogosteje) – je notranje razmerje, ki je za zastopanje nasproti tretjim (zunanje razmerje) le toliko, kolikor je zapisano v pooblastilu – enostranski izjavi volje, ki potrjuje, da zastopanca zastopnik zastopa. Če ima stranka pooblaščenca, sodišče komunicira le s pooblaščencom. Zunanje razmerje ustvarja pooblastilo, notranje pa mandatna pogodba, lahko pa tudi npr. societetna pogodba: če gradi vas vodovod, lahko nekomu da pooblastilo za zastopanje v pravnem postopku. Pooblaščenec je pristojen znotraj pooblastila. Ni pomembno, kaj je zapisano v mandatni pogodbi. Če je stranka podala omejitev ustno, ne more tožiti pooblaščenca zaradi prekoračitve pooblastila.

ZPP v 86. in 87. členu opredeljuje pooblaščenca in kdo so lahko pooblaščenca v posameznih postopkih. 1. odst. 86. čl. ZPP govori, da smejo stranke opravljati pravdna dejanja osebno ali po pooblaščenca, vendar pa lahko sodišče zahteva od stranke, ki ima pooblaščenca, naj se pred sodiščem sama izjavi o dejstvih, ki jih je treba ugotoviti v pravdi. To pomeni, da se stranka sama odloči, ali bo v pravnem postopku procesna dejanja opravljala sama ali prek pooblaščenca. Pooblaščenec je oseba, ki je upravičena, da v imenu in na račun pooblastitelja v mejah pooblastila opravlja procesna dejanja. Podelitev pooblastila je enostransko pravno dejanje (enostranski pravni posel), s katerim

pooblastitelj (stranka v postopku) pooblasti drugo osebo (pooblaščenca), da v imenu in na račun zastopanelega opravlja procesna dejanja (po Galiču, 2010, str. 361). Sposobnost podeliti pooblastilo pa je del procesne sposobnosti, podeli ga lahko le procesno sposobna oseba ali njen zakoniti zastopnik. Pooblaščenec zastopa stranko, ki je sposobna sama oblikovati svojo voljo in opravljati pravdna dejanja.

Glede na določila 2. odst. 86. čl. ZPP pa stranka, ki jo zastopa pooblaščenec, sme vselej priti pred sodišče in dajati izjave poleg svojega pooblaščenca.

V postopku z izrednimi pravnimi sredstvi lahko stranka opravlja pravdna dejanja samo po pooblaščenca, ki je odvetnik oziroma stranka ali njen zakoniti zastopnik, ki ima opravljen pravniški državni izpit. Kot razlog za uvedbo omejitve postulacijske sposobnosti je opredeljen interes strank v postopku. Sodno varstvo je učinkovitejše, če stranko v pravdi zastopa odvetnik bodisi zaradi svojega pravnega znanja bodisi zaradi izkušenj, ki jih ima pri zastopanju. Galič (2010, str. 365) pa v komentarju k ZPP navaja, da bi bil ta razlog le podlaga za odločitev stranke, ali bo pri tem postopku izbrala kot pooblaščenca odvetnika, torej, da bi ji to bilo le omogočeno, ne pa obvezno. V ureditvi, ki izhaja iz spoštovanja človeka kot svobodne in za lastna dejanja odgovorne osebe, velja načelo, da je človeku nujno omogočiti, da ravna v skladu s svojimi koristmi, k temu ga je treba tudi spodbujati, nikakor pa ne mu določenega ravnanja prisilno vsiliti z utemeljitvijo, da je to zanj dobro. Zato meni, da gre pri institutu obveznega zastopanja zgolj za interese pravnega reda in ne za interese strank.

95. čl. ZPP določa, da če da stranka odvetniku pooblastilo za pravdo, ne da bi v pooblastilu natančneje določila njegove pravice, ima odvetnik na podlagi takega pooblastila pravico: opravljati vsa pravdna dejanja, zlasti pa vložiti tožbo, jo umakniti, pripoznati tožbeni zahtevek ali se mu odpovedati, skleniti sodno poravnavo, vložiti redno pravno sredstvo, se mu odpovedati ali ga umakniti ter predlagati začasne odredbe; zahtevati izvršbo ali zavarovanje in opravljati vsa dejanja, ki so potrebna v tem postopku; sprejeti od nasprotne stranke prisojene stroške; prenesti pooblastilo na drugega odvetnika ali pooblastiti drugega odvetnika za posamezna pravdna dejanja. Za vložitev izrednih pravnih sredstev mora odvetnik predložiti novo pooblastilo. Odvetnika lahko nadomešča v primerih iz tretjega odstavka 87. člena tega zakona, torej ima že na podlagi zakona pooblastila razpolagati tako z materialnimi kot procesnimi dispozicijami, kar velja za vsa pravdna dejanja (zahteva lahko tudi izvršbo in zavarovanje), sme sprejeti od obsojene stranke stroške postopka (brez posebnega pooblastila pa ne sme sprejeti glavne stvari); sme tudi prenesti pooblastilo na drugega odvetnika v celoti ali le za posamezna dejanja (t. i. substitucija). Ta dejanja je treba opravljati obzirno do stranke, da se ohrani zaupanje. Za vložitev izrednih pravnih sredstev mora imeti posebno pooblastilo, za ustavno pritožbo pa še nadaljnje posebno pooblastilo. Odvetnika lahko nadomešča odvetniški kandidat. V postopku z izrednimi pravnimi sredstvi mora stranka imeti odvetnika, razen če ima stranka ali njen zakoniti zastopnik opravljen državni pravniški izpit. Relativna obveznost zastopanja z odvetnikom – na okrožnem in višjem sodišču stranki ni treba imeti zastopnika, če ga pa ima, mora biti to oseba s pravosodnim izpitom. Če sodišče ugotovi, da zastopnik ni oseba s tem izpitom, pa bi morala biti, na to opozori stranko in ji odredi, naj si v 15 dneh najde

ustreznega zastopnika. Pomembna je izjavljena volja pooblastitelja v pooblastilu, tudi če so v mandatni pogodbi pisno določene omejitve. Če pride do nasprotij med dejanji stranke in odvetnika, veljajo strankina dejanja. Če je odvetnik prekoračil pooblastila iz mandatne pogodbe, ga lahko tožimo za odškodnino, vendar je to zelo redko. Pri relativni obveznosti zastopanja po odvetniku se ta napaka da sanirati z navodilom, naj si vzame ustreznega zastopnika. Če pa je vloženo izredno pravno sredstvo brez odvetnika, se to ovrže (Pravna fakulteta v Ljubljani, 2011).

V nepravdnem postopku se, upošteva 39. čl. ZNP, smiselno uporabljajo določbe zakona o pravnem postopku glede pooblaščenca, ker ZNP glede tega vprašanja ne določa drugače.

V kazenskem postopku imajo lahko zasebni tožilec, oškodovanec in oškodovanec kot tožilec ter njihov zakoniti zastopniki pooblaščenca, ki lahko izvršuje njihove pravice v postopku. Za pooblaščenca ni potrebno, da je odvetnik ali pravnik. Mora biti le procesno sposoben. Če pa teče postopek za kaznivo dejanje s predpisano kaznijo nad 3 leta zapora, postavi sodišče (predsednik senata ali predsednik sodišča) subsidiarnemu tožilcu pooblaščenca izmed odvetnikov:

- če je to koristno za postopek,
- če subsidiarni tožilec ni zmožen plačila stroškov zastopanja.

Obvezno mora imeti pooblaščenca mladoletni oškodovanec v postopku za kaznivo dejanje zoper nedotakljivost, razen zvodništva, prostitucije in pornografije. Pooblaščenec skrbi za zaščito njegove osebne integritete pri zaslišanju in uveljavljanje premoženjskoprnega zahtevka. Mladoletni oškodovanec mora imeti pooblaščenca od uvedbe kazenskega postopka. Če ga nima, mu ga izmed odvetnikov postavi sodišče (65. čl. ZKP).

Pri ustavni pritožbi pa, ki je tudi neke vrste izredno pravno sredstvo, in čeprav ZustS glede vprašanj, ki jih ne ureja, napotuje na smiselno uporabo zakonov, ki urejajo posamezne sodne postopke (5. čl. ZustS), ustavno sodišče ne šteje, da mora stranka ustavno pritožbo zoper pravno sodno odločbo, izdano v pravnem postopku, obvezno vložiti po odvetniku.

5.1.2.1 Prenehanje zastopanja

Pooblastilo preneha z:

- odpovedjo pooblaščenca;
- preklicem pooblastitelja.

99. čl. ZPP govori, da stranka lahko pooblastilo kadarkoli prekliče, pooblaščenec pa ga lahko kadarkoli odpove. Preklic oziroma odpoved pooblastila se mora naznaniti sodišču, pred katerim teče postopek bodisi pisno ali ustno na zapisnik. Preklic oziroma odpoved pooblastila velja za nasprotno stranko od trenutka, ko se ji naznani.

Če je pooblaščenec dana pravica, da opravlja vsa pravdna dejanja, pa stranka oziroma njen zakoniti zastopnik umre ali postane poslovno nesposoben, ali če je zakoniti zastopnik razrešen, ima pooblaščenec še naprej pravico opravljati pravdna dejanja, vendar pa lahko dedič oziroma novi zakoniti zastopnik prekliče pooblastilo. Torej po smrti stranke odvetnik nadaljuje pravdo, če ga dediči ne razrešijo (100. čl. ZPP).

S prenehanjem pravne osebe preneha tudi pooblastilo, ki ga je dala. Če je stranka pravna oseba, pa ta preneha, se pravda ustavi, razen če je določeno nasledstvo pravne osebe (če gre npr. za spojitev, združitve, pripojitev). Pooblastilo preneha, pravni naslednik pa odloči, ali bo vstopil v pravdo.

Pooblastilo, ki ga je dal stečajni dolžnik, preneha, ko nastanejo pravne posledice začetka stečajnega postopka.

Pooblaščenec pa je dolžan še en mesec opravljati pravdna dejanja, če je treba odvrniti škodo za stranko (101 čl. ZPP). Če pa je pooblastitelj preklical pooblastilo, le-to preneha že, ko je s preklicem seznanjeno sodišče in odvetnik.

Tabela 2: ZASTOPNIKI

	PO ZAKONU	PO POOBLASTILU
RAZMEJITEV	ZASTOPAJO PROCESNO NESPOSOBNO STRANKO	ZASTOPAJO PROCESNO SPOSOBNO STRANKO
	<ul style="list-style-type: none"> • ZAKONITI ZASTOPNIK • ZAČASNI ZASTOPNIK • ZASTOPNIKI PRAVNIH OSEB IN DRUGIH OBLIK ORGANIZACIJ IN SKUPNOSTI 	<ul style="list-style-type: none"> • POOBLAŠČENEC • ODVETNIK • TUJ ODVETNIK • ODVETNIŠKA DRUŽBA • ODVETNIŠKI KANDIDAT • PROKURIST • NOTAR

Vir: Lasten

5.2 SKLEP – PRIMERJAVA ZASTOPNIKOV V RAZLIČNIH POSTOPKIH

V vseh zgoraj opisanih pravnih postopkih nastopajo iste vrste zastopnikov. Njihova delitev pa izhaja iz enega temelja in ta je, ali njihovo zastopanje temelji na zakonu ali pa na pogodbi. V prvem primeru gre za zakonite zastopnike, v drugem pa za pooblaščenca. To je prva členitev zastopnikov strank v posameznih postopkih. Med zakonite zastopnike, ki so postavljeni na podlagi zakona pri fizičnih osebah oziroma akta ali predpisa pri pravnih osebah, lahko najprej spadajo: začasni zastopniki, skrbniki za poseben primer, skupni predstavniki, strokovni pomočniki, statutarni zastopniki in drugi. Pooblaščenec pa je oseba, ki v imenu in na račun stranke v mejah danih pooblastil opravlja procesna dejanja. Obseg pooblastila določi stranka (gre za notranje pogodbeno razmerje). V različnih postopkih in glede na stvarno pristojnost organa, ki o določeni stvari odloča (npr. okrožno, okrajno, višje ali vrhovno sodišče, upravno sodišče ...), in glede na fazo postopka pa so meje pooblastila pri različnih pooblaščenjih drugačne (postulacijska sposobnost oziroma pravna veljavnost procesnih dejanj).

Upravni postopek

Pri upravnem postopku lahko skoraj v vseh postopkih stranko oziroma njenega zakonitega zastopnika zastopa pooblaščenec, ki je lahko vsak, ki je poslovno popolnoma sposoben. Za zastopanje pred organom se lahko pooblasti tudi odvetniška družba in se šteje, da je pooblastilo dano vsem odvetnikom pooblaščenec odvetniške družbe, ali pa strokovna organizacija, ki je registrirana za opravljanje določene dejavnosti, ki je v neposredni zvezi s pravicami in obveznostmi, ki jih uveljavlja stranka (53. in 54. čl. ZUP). V primeru, da je pooblaščenec odvetnik, v pooblastilu, ki mu ga je dala stranka, pa ni omejitev in konkretno določenih procesnih pravic, ima odvetnik pravico opravljati vsa procesna dejanja v postopku o tej upravni stvari, zlasti pa vložiti in umakniti zahtevo ali prošnjo, pripoznati nasprotni zahtevek, skleniti poravnavo, vložiti pritožbo, zahtevati izvršbo,

sprejeti od nasprotne stranke plačilo stroškov postopka ter prenesti pooblastilo na drugega odvetnika v celoti ali za posamezna dejanja. O slednjem mora odvetnik nemudoma obvestiti stranko. Za vložitev izrednih pravnih sredstev mora odvetnik predložiti posebno pooblastilo. Če stranko v postopku zastopa oseba, ki ni odvetnik, in v pooblastilu ni omejitev, lahko pooblaščenec opravlja vsa procesna dejanja, vendar pa mora imeti izrecno pooblastilo za umik zahteve, za sklenitev poravnave, za prenos pooblastila na drugega ter za vložitev izrednih pravnih sredstev (59. čl. ZUP).

5. odst. 53. čl. ZUP določa obvezno zastopanje po pooblaščenju, če je stranka postopka oseba, ki stalno živi v tujini, v Republiki Sloveniji pa uveljavlja kakšno pravico v upravnem postopku in osebno ne more sodelovati v postopku.

Pravdni postopek

Pravdni postopek lahko poteka pred okrajnim, okrožnim, višjim ali vrhovnim sodiščem. Pred okrajnim sodiščem je lahko pooblaščenec vsakdo, ki je popolnoma poslovno sposoben. Pred drugimi sodišči pa lahko opravlja procesna dejanja samo stranka sama ali njen zakoniti zastopnik oziroma pooblaščenec, ki je odvetnik ali oseba, ki je opravila pravniški državni izpit. Če tožeča stranka med postopkom pred okrožnim sodiščem opravlja pravdna dejanja po pooblaščenju, ki ni oseba iz tretjega odstavka 87. člena tega zakona, se šteje, da ta dejanja niso opravljena (2. odst. 88. čl. ZPP). V pravdnem postopku z izrednimi pravnimi sredstvi (revizija, obnova postopka, zahteva za varstvo zakonitosti) lahko stranka oziroma njen zakoniti zastopnik opravlja dejanja sama v primeru, da ima opravljen pravniški državni izpit, oziroma po pooblaščenju, ki je odvetnik. V teh postopkih mora znova predložiti veljavno pooblastilo oziroma dokazilo o izpolnjevanih pogojih za zastopanje (87.–91. čl. ZPP).

Kazenski postopek

V kazenskem postopku je v določenih primerih določeno, da mora obdolženec obvezno imeti zastopnika (ki se v tem postopku imenuje zagovornik), torej tudi, če tega sam ne želi. Kljub zagovorniku pa lahko tudi v takih primerih obdolženec še vedno samostojno nastopa v postopku. V kazenskem postopku je zagovornik lahko samo odvetnik, ki ga lahko nadomešča odvetniški kandidat; pred vrhovnim sodiščem je lahko zagovornik zgolj in samo odvetnik. Obdolženec mora imeti zagovornika že ob prvem zaslišanju, če je nem, gluh ali sicer nezmožen, da se uspešno brani, če teče zoper njega postopek za kaznivo dejanje, za katero je predpisana kazen 30 let zapora, in ko je priveden k preiskovalnemu sodniku. Ob vročitvi obtožnice pa, če gre za kaznivo dejanje, za katero je predpisano 8 let zapora ali hujša kazen (70. čl. ZKP). Obvezno mora imeti pooblaščenca mladoletni oškodovanec v postopku za kaznivo dejanje zoper nedotakljivost, razen zvodništva, prostitucije in pornografije.

Če si obdolženec v primerih obvezne obrambe ne vzame sam zagovornika, mu ga po uradni dolžnosti določi predsednik sodišča (2. odst. 65. čl. ZKP).

Nepravdni postopek

V tem postopku veljajo enaka določila glede zastopnikov kot v pravnem postopku, saj 37. člen ZNP določa, da se v nepravdnem postopku smiselno uporabljajo določbe zakona o pravnem postopku, če s tem ali drugim zakonom ni drugače določeno. Torej je predpostavka obveznega zastopanja po pooblaščenju, ki je odvetnik, določena samo za izredna pravna sredstva. Kot zastopnik pa lahko nastopa tu notar, ki lahko zastopa stranke v nepravdnih zadevah (dedovanje, odvzem roditeljske pravice, razglasitev pogrešanca za mrtvega ...), če so te zadeve v neposredni zvezi s kakšno notarsko listino, sestavljeno pri njem. Z uvedbo elektronskega poslovanja v sodnem registru in zemljiški knjigi prihaja do omejevanja postulacijske sposobnosti. Cilj, ki se je tukaj zasledoval, pa je v informacijski posodobitvi postopkov, ki posledično vplivajo na odpravljanje sodnih zaostankov in s tem na višji nivo pravne varnosti v državi. Iste cilje si je zastavil pripravljavec novele ZZK-1C. Gre za tako razumne razloge, ki zakonodajalcu dopuščajo, da nekoliko »utesni« položaj strank, s tem ko omeji postulacijsko sposobnost za vlaganje zemljiškoknjižnih predlogov. Takšna omejitev zaradi navedenega ne bi smela biti ustavno sporna, saj zanjo obstajajo razumni razlogi. K večji pravni varnosti prispeva tudi ureditev v noveli ZZK-1C, ki predpisuje obvezno hrambo izvirkov zasebnih listin in notarskih zapisov, ki so bili pretvorjeni v elektronsko obliko, pri notarju (po Vrenčurju, 2010).

Upravni spor

V upravnem sporu ni posebnih določil glede zastopanja strank v postopku, 22. člen pa določa, da se za vprašanja postopka, ki niso urejena s tem zakonom, primerno uporabljajo določbe ZPP. V postopku v upravnem sporu pa se ne uporablja določba tretjega odstavka 86. člena ZPP, ki določa, da v postopku s pritožbo in z izrednimi pravnimi sredstvi lahko stranka opravlja dejanja v postopku samo po pooblaščenju, ki ima opravljen pravniški državni izpit.

Ustavna pritožba

Pri ustavni pritožbi velja določilo, da če udeleženca v postopku pred ustavnim sodiščem zastopa pooblaščenec, mora ta na podlagi prvega odstavka 24.a člena ZUstS predložiti pooblastilo, ki je dano posebej za postopek pred ustavnim sodiščem. Pooblaščenec, ki ni odvetnik, mora imeti po drugem odstavku tega člena posebno pooblastilo za prenos pooblastila za zastopanje v postopku pred ustavnim sodiščem na drugo osebo.

6 ZAKLJUČEK

V tej nalogi sem predstavila upravni in sodne postopke, njihove lastnosti, značilnosti, posebnosti in način uvedbe (predlog, tožba, ovadba, po uradni dolžnosti ...). Glede na to, da vsak postopek pokriva svoje področje prava, je njegov naravi tudi prilagojen. Z boljšim poznavanjem samih postopkov sem lahko lažje razumela tudi razlike med strankami, udeleženci oziroma subjekti določenega postopka. Narava le-teh ter njihov položaj sta pogojena z naravo pravnega področja, ki ga posamezni postopek pokriva, in ciljev, ki jih postopek oziroma pravno področje zasleduje. Te razlike pa se največkrat kažejo v načinu, kako se postopek začne, poteka in tudi konča, v pravicah strank med postopkom, načelih postopka in ciljih, h katerim postopki stremijo.

V poglavju o strankah sem s pomočjo zakonodaje predstavila, kdo je lahko stranka v posameznem postopku in katere so njene značilnosti oziroma katere pogoje mora fizična oziroma pravna oseba izpolnjevati, da je lahko stranka v postopku. Prva značilnost je pravna sposobnost, ki je materialni pravni pojem. Je sposobnost biti nosilec pravic in obveznosti v določenem pravnem sistemu. Fizična oseba jo pridobi z rojstvom, pravna oseba pa z vpisom v ustrezne registre. Druga značilnost je procesna sposobnost, ki je sposobnost uveljavljati te svoje pravice in koristi iz materialnopravnih razmerij v postopkih. Če osebe v postopkih nimajo procesne sposobnosti ali imajo le delno procesno sposobnost, potrebujejo zakonitega zastopnika, ki jim je zakonsko določen oziroma določen z ustreznim aktom. Stranka v postopku ali njen zakoniti zastopnik pa lahko procesna dejanja opravljata tudi po pooblaščenju. Pri tem gre za pogodbeno razmerje med pooblastiteljem in pooblaščenjem, ki temelji na danem pooblastilu in mu pravimo tudi notranje razmerje. Zunanje razmerje pa je razmerje med pooblastiteljem in tretjo osebo, torej učinkuje navzven. Pooblastilo je tako upravičenje zastopati stranko in temelji na njeni volji, je pa tudi listina, ki izkazuje to upravičenje. Ugotovila sem, da postulacijska sposobnost pomeni sposobnost stranke, udeleženca ali njenega zastopnika dati svojim procesnim dejanjem pravno veljavnost. Le-ta pa je v nekaterih primerih zakonsko omejena. Odvisna je predvsem od stvarne pristojnosti organa, ki vodi postopek (okrožno, okrajno, višje, vrhovno, upravno sodišče), in faze postopka, v kateri se konkretna stvar nahaja, ter od namena in ciljev, ki jih zasleduje postopek oziroma pravni red. V nekaterih postopkih pa stranka lahko svoja procesna dejanja opravlja le prek odvetnika oziroma pooblaščenca, ki ima opravljen pravosodni izpit, ali notarja, ker sama neposredno svojim procesnim dejanjem ne more dati pravno relevantne oblike in ta dejanja nimajo procesnih učinkov.

Ob koncu vsakega poglavja sem prikazala razlike bodisi med postopki samimi, med udeleženci in strankami ter med različnimi zastopniki v posameznih postopkih. Z obdelavo tega področja procesnega prava sem spoznala, kako pomembno je, da je posameznik, ki se v določenem trenutku lahko znajde kot stranka v postopku, seznanjen s pravicami in dolžnostmi, ki jih ima v posameznem postopku, do kod sega pravna relevantnost njegovih

procesnih dejanj in od kje naprej je predpisano zastopanje bodisi po zakonitih zastopnikih ali po strokovno usposobljenih osebah.

LITERATURA

- PAVČNIK, Marjan (2007). *Teorija prava*. GV Založba. Ljubljana.
- KELSEN, Hans.(2005) *Čista teorija prava*. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- GRAFENAUER, Božo, BREZNIK, Janez.(2009) *Upravno pravo, procesni del*. GV Založba. Ljubljana.
- JEROVŠEK, Tone, KOVAČ, Polonca.(2010) *Upravni postopek in upravni spor*. Fakulteta za upravo. Ljubljana.
- BREZNIK, Janez, ŠTUCIN, Zdenka, MARFLAK, Jonika.(2004) *Zakon o splošnem upravnem postopku s komentarjem*. GV Založba. Ljubljana.
- JEROVŠEK, Tone, KOVAČ, Polonca.(2007) *Posebni upravni postopki*. Učbenik. Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- GRAFENAUER, Božo, BREZNIK, Janez.(2005) *Upravni postopek in upravni spor*. GV Založba. Ljubljana.
- ANDROJNA, Vilko, KERŠEVAN, Erik.(2006) *Upravno procesno pravo – Upravni postopek in upravni spor*. GV Založba. Ljubljana.
- UDE, Lojze, BETETTO, Nina, GALIČ, Aleš, RIJAVEC, Vesna, WEDAM LUKIČ, Dragica, ZOBEC, Jan. (2010) *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*. GV Založba. Ljubljana.
- JUHART, UDE, Lojze, WEDAM LUKIČ, Dragica. (1974) *Komentar zakona o pravnem postopku*. ČZ Uradni list SRS. Ljubljana.
- UDE, Lojze. *Civilno procesno pravo*. (2002) Založba Uradni list. Ljubljana.
- ŠINKOVEC, Janez, TRATAR, Boštjan (2003) *Zakon o nepravdnem postopku s komentarjem, vzorci in sodno prakso*. Primath. Ljubljana.
- RIJAVEC, Vesna, EKART, Andrej, TOPLIŠEK, Janez. (2009) *Zakon o nepravdnem postopku – neuradno prečiščeno besedilo, z uvodnimi pojasnili ter stvarnim kazalom*. Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana.
- DEŽMAN, Zlatko, ERBEŽNIK, Anže. (2003) *Kazensko procesno pravo Republike Slovenije*. Založba GV. Ljubljana.

- POŽAR, Dušan (1999) . *Osnove kazenskega procesnega prava*. Založba Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana.
- PAVČNIK, Marijan, PERENIČ, Anton, KUŠELJ, Gorazd (1996) *Uvod v pravoznanstvo*. ČZ Uradni list RS. Ljubljana.
- TRATAR, Boštjan (2006). *Novi zakon o upravnem sporu s pojasnili in stvarnim kazalom*. Legat. Ljubljana.
- KERŠEVAN, Erik (2004). *Uprava in sodni nadzor*. Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana.
- VIRANT, Gregor (2002). *Pravna ureditev javne uprave*. Visoka upravna šola. Ljubljana.
- PAVČNIK, Marijan, MAVČIČ, Arne (2000). *Ustavno sodstvo*. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- CIJAN, Rafael, GRAFENAUER, Božo (2002). *Upravno pravo*, splošni del. Pravna fakulteta. Maribor.
- GALIČ, Aleš (2004). *Ustavno civilno procesno pravo, Ustavna procesna jamstva, Ustavna pritožba – meje preizkusa in postopek*. Založba GV. Ljubljana.

VIRI

PRAVNI VIRI:

- (2008) Kazenski zakonik Republike Slovenije. Ur. list RS, št. 55/08 (66/08-popr).39/09, 55/09 Odl. US: U-I-73/09-19.
- (2007) Uredba o sodnem registru. Ur. list RS, št. 49/2007, 98/2007, 13/2008, 49/2009
- (2007) Uredba o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register. Ur. list RS, št. 43/2007, 5/2010.
- (1994) Zakon o kazenskem postopku (ZKP). Ur. list RS, št. 63/94 (70/94 – popr.). 25/1996 Odl.US: U-I-18/93, 39/1996 Odl.US: U-I-33/95-12, 5/1998 Odl.US: U-I-25/95, 49/1998-ZPol (66/1998 popr.), 72/1998, 6/1999, 42/2000 Odl.US: U I 282/99, 66/2000, 111/2001, 32/2002 Odl.US: U-I-92/96-27, 3/2003 Odl.US: U-I-204/99-22, 21/2003 Odl.US: U-I-190/00-11, 44/2003 Odl.US: U-I-149/99-15, 56/2003, 92/2003 Odl.US: U-I-319/00-21, 114/2003 Odl.US: U-I-426/02, Up-

- 546/01-21, 116/2003-UPB1, 43/2004, 68/2004 Odl.US: U-I-296/02, 83/2004 Odl.US: Up-729/03, U-I-187/04, 96/2004-UPB2, 101/2005, 8/2006-UPB3, 14/2007, 32/2007-UPB4, 102/2007-ZSKZDČEU, 21/2008 Odl.US: U-I-96/06-13, 23/2008-ZBPP-B, 65/2008 Odl.US: U-I-328/04-22, 68/2008, 89/2008 Odl.US: U-I-25/07-43, 77/2009, 88/2009 Odl.US: Up-3871/07-26, U-I-80/09-26, 109/2009 Odl.US: U-I-46/08-20, 29/2010 Odl.US: U-I-50/09-18, Up-260/09-17, 58/2011-ZDT-1
- (1991) Ustava Republike Slovenije. Ur. list RS, št. 331/91-1, 41/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06.
 - (2006) Zakon o upravnem sporu (ZUS-1). Ur. list RS, št. 105/2006, 26/2007 Skl.US: U-I-69/07-9, 122/2007 Skl.US: U-I-264/05-23, U-I-181/07, Up-2126/07-10, 65/2008 Odl.US: U-I-98/07-27, 119/2008 Odl.US: U-I-69/07-36, 54/2009 Odl.US: Up-1782/08-16, U-I-166/08-8, 107/2009 Odl.US: U-I-147/08-16, Up-1547/08-17, 14/2010 Odl.US: U-I-303/08-9, 62/2010, 14/2011 Skl.US: U-I-55/09-8, Up-257/09-10
 - (2007) Zakon o ustavnem sodišču, uradno prečiščeno besedilo (ZUstS-UPB1). Ur. list RS, št. 64/2007.
 - (2005) Zakon o sodnem registru, uradno prečiščeno besedilo (ZSReg-UPB1). Ur. list RS, št. 114/2005.
 - (2008) Zakon o zemljiški knjigi (ZZK-1). Ur. list RS, št. 58/2003; 37/2008, 45/2008, 28/2009, 79/2010; Odl. US: U-I-85/09-8, 25/2011.
 - (1993) Zakon o odvetništvu (Zodv). Ur. list RS, št. 18/1993 24/1996; Odl. US: U-I-201/93-19, 24/2001, 48/2001; Odl. US: U-I-371/98-34, 111/2005; Odl. US: U-I-212-03-14, 54/2008, 35/2009.
 - (1994) Zakon o sodiščih (ZS). Ur. list RS, št. 1994/2007 (45/08, 96/09).
 - 1. (2007) Zakon o izvršbi in zavarovanju, uradno prečiščeno besedilo (ZIZ-UPB4). Ur. list RS, št. 3/2007; Ur. list RS, št. 47/2009; Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.), 57/2009; Skl. US: Up-1801/08-10, U-I-237/08-10.
 - (1996) Zakon o sodniški službi (ZSS). Ur. list RS, št. 19/94, 8/1996, 24/1998, 45/1999, 67/2002, 57/2007.
 - (1986) Zakon o nepravdnem postopku (ZNP). Ur. list SRS, št. 30/1986 (20/1988-popr.).
 - (1994) Zakon o državnem tožilstvu. Ur. list RS, št. 63/1994, 59/1999, 56/2002-ZJU, 105/2002; Odl. US: U-I-202/99-20, 110/2002, 14/2003-UPB1, 17/2006 (20/2006 popr.), 20/2006-ZNOMCMO, 20/2006-ZNOJF-1, 50/2006-UPB2, 1/2007; Odl. US: U-I-60/06-200, U-I-214/06-22, U-I-228/06-16, 14/2007, 34/2007-UPB3, 40/2007, 57/2007, 62/2007-UPB4; Zakon o državnem tožilstvu, UPB5 (77/2009 popr.), 87/2009, 40/2010; Skl. US: U-I-219/09-18, 57/2010; Skl. US: U-I-82/10-13, 86/2010-ZJNepS)
 - (2006) Zakonu o davčnem postopku (ZdavP-2) Ur. list RS, št. 117/2006, 24/2008-ZDDKIS, 125/2008, 20/2009-ZDoh-2D, 47/2009; Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.), 110/2009 (1/2010 popr.), 43/2010, 97/2010, 13/2011-UPB4)
 - (1976) Zakonu o dedovanju Ur. list SRS, št. 15/1976, 23/1978;. 17/1991-I-ZUDE, 13/1994-ZN, 40/1994; Odl. US: U-I-3/93-17, 82/1994-ZN-B, 117/2000; Odl. US: U-I-330/97-28, 67/2001, 83/2001)

INTERNETNI VIRI:

- Pravni nasveti (2011). Področja prava. Dostopno 28. 4. 2011 na:
<http://pravninasveti.net/podrocja-prava/>
- Pravnica (2004). Nepravdno pravo, Zapiski s predavanj, Rešitve primerov 2004. Dostopno 28. 4. 2011 na:
http://pravnica.net/static/_u/files/2010/02/ab13ca8ba64af73f61ba521d94c3ce1b.doc
- Rakočević (2011). Sistem upravnega prava upravni postopek in spor dostopno 28.04.2011 na:
http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju_dokumenti/UA/ucna_gradiva/Gradiva_priprave/RAKOCEVIC-sistem_upravnega_prava__upravni_postopek_in_upravni_spor_2011.doc
- Ustavno sodišče RS (2011). dostopno 30.05.2011 na : <http://www.us-rs.si/o-sodiscu/pogosta-vprasanja/5-kdo-je-udelezenec-v-postopku-pred-ustavnim-sodis/>
- Pravna tovarna idej.(2011). dostopno 30.05.2011 na:
http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=sl&rlz=1R2GGLL_sISI375&q=cache:YOL08teFIDYJ:http://pravna.tovarnaidej.com/Files/Dokumenti/19CPP1%20-%20uvod%20-2005.doc+med+civilne+postopke+spadajo&ct=clnk
- Upravna svetovalnica/kategorija:stranski intervenient.dostopno 30.05.2011 na
<http://www.upravna-svetovalnica.si/>
- VRENČUR, Renato.(2010) Razmerje med zemljiškoknjižnim in izvršilnim postopkom (ob uvedbi polne informatizacije v zemljiškoknjižnem poslovanju) Lexonomika – Revija za pravo in ekonomijo, 2010. dostopno 30.05.2011 na:
www.lexonomica.com/journal/...II/.../13-Vrencur-Informatizirana_ZK.pdf